

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

NUTARTIS LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2021 m. sausio 29 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Andžej Maciejewski (pranešėjas), Gedimino Sagacio ir Antano Simiško (kolegijos pirmininkas), teismo posėdyje kasacinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal atsakovių R. P., A. P., J. G., L. N. kasacinį skundą dėl Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2020 m. balandžio 10 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovo Šiaulių apygardos prokuratūros vyriausiojo prokuroro, ginančio viešąjį interesą, ieškinį atsakovams Nacionalinei žemės tarnybai prie Žemės ūkio ministerijos, A. P., R. P., J. G., L. N., N. G., D. S. dėl administracinių aktų, sutarčių, paveldėjimo teisės pagal įstatymą liudijimo dalies panaikinimo, žemės sklypų valstybės nuosavybės išreikalavimo; trečieji asmenys, nepareikšiantys savarankiškų reikalavimų, S. D. ir J. V..

Teisėjų kolegija

nustatė:

I. Ginčo esmė

- Kasacinėje byloje sprendžiama dėl teisės normų, reglamentuojančių nuosavybės teisių atkūrimo procese priimtų administracinių aktų panaikinimo pasekmes, aiškinimo ir taikymo.
- Ieškovas kreipėsi į teismą, gindamas viešąjį interesą, dėl administracinių aktų, sutarčių, paveldėjimo teisės pagal įstatymą liudijimo dalies panaikinimo bei žemės sklypų valstybės nuosavybės išreikalavimo.
- Radviškio rajono apylinkės teismas 2017 m. spalio 17 d. sprendimu ieškinį atmėtė. Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2018 m. kovo 5 d. sprendimu panaikino Šiaulių apylinkės teismo 2017 m. spalio 17 d. sprendimą ir priėmė naują sprendimą – ieškinį tenkino iš dalies: 1) panaikino *ab initio* (nuo sudarymo momento) Šiaulių apskrities viršininko administracijos Žemės tvarkymo departamento Radviškio rajono žemėtvarkos skyriaus 2001 m. gegužės 1 d. pažymą Nr. 6-41 dėl nuosavybės teisės patvirtinančių dokumentų, išduotų V. K.; 2) panaikino *ab initio* Šiaulių apskrities viršininko administracijos Žemės tvarkymo departamento Radviškio rajono žemėtvarkos skyriaus 2001 m. gegužės 21 d. pažymą Nr. 6-47 dėl nuosavybės teisės patvirtinančių dokumentų, išduotų V. K.; 3) pripažino negaliojančia *ab initio* 2001 m. gegužės 21 d. sutartį, notarinio registro Nr. 1-2440, patvirtintą Radviškio rajono notaro biuro notarės V. B., kuria V. K. perleido P. G. teisę į 5 ha buvusių žemės savininkų V., O., J., J. D. ir E. D. nekilnojamojo turto nuosavybės teisės atkūrimą; 4) pripažino negaliojančia *ab initio* 2001 m. birželio 11 d. sutartį, notarinio registro Nr. 1-2980, patvirtintą Radviškio rajono notaro biuro notarės V. B., kuria V. K. perleido R. P. teisę į 5,24 ha išlikusio buvusių žemės savininkų V., O., J., J. D. ir E. D. nekilnojamojo turto nuosavybės teisės atkūrimą; 5) panaikino *ab initio* Šiaulių apskrities viršininko administracijos 2001 m. birželio 28 d. išvadą Nr. 71-4894 dėl žemės, miško, vandens telkinio perdavimo neatlygintinai nuosavybėn; 6) panaikino *ab initio* Šiaulių apskrities viršininko administracijos 2001 m. birželio 28 d. išvadą Nr. 71-4895 dėl žemės, miško, vandens telkinio perdavimo neatlygintinai nuosavybėn; 7) grąžino pirmosios instancijos teismui iš naujo nagrinėti reikalavimus dėl sprendimų atkurti nuosavybės teisės, paveldėjimo teisės liudijimo, panaudos sutarties panaikinimo ir restitucijos būdo taikymo.
- Ieškovas 2018 m. liepos 25 d. patikslintu ieškiniu prašė:
 - panaikinti *ab initio* Šiaulių apskrities viršininko administracijos 2002 m. spalio 22 d. sprendimą Nr. 54-15359 dėl nuosavybės teisių atkūrimo kaimo vietovėje R. P., kuriuo atkurtos nuosavybės teisės į jai tenkančią buvusių savininkų V., O., J. D. nekilnojamojo turto dalį – 4,20 ha žemės, perduodant neatlygintinai nuosavybėn lygiavertį turėtajam 2,91 ha ploto žemės sklypus (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k.;
 - panaikinti *ab initio* Šiaulių apskrities viršininko administracijos 2003 m. liepos 15 d. sprendimą Nr. 54-16086 dėl nuosavybės teisių atkūrimo kaimo vietovėje R. P., kuriuo atkurtos nuosavybės teisės į jai tenkančią buvusių savininkų V., O., J. D. nekilnojamojo turto dalį – 1,04 ha žemės, perduodant neatlygintinai nuosavybėn lygiavertį turėtajam 1,21 ha žemės sklypą (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k.;
 - panaikinti *ab initio* Šiaulių apskrities viršininko administracijos 2004 m. gegužės 26 d. sprendimą Nr. 71-15955-16832 dėl nuosavybės teisių atkūrimo kaimo vietovėje P. G., kuriuo atkurtos nuosavybės teisės į jai tenkančią buvusių savininkų V., O., J. D. nekilnojamojo turto dalį – 5 ha žemės, perduodant neatlygintinai nuosavybėn lygiavertį turėtajam 4,60 ha ploto žemės sklypą (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k., bei suteikiant neatlygintinai 0,60 ha žemės;
 - pripažinti *ab initio* negaliojančia 2013 m. balandžio 30 d. privačios žemės panaudos sutartį Nr. 13/02, kuria J. G. suteikė A. P. 5,2 ha žemės sklypą, unikalus Nr. (duomenys neskelbtini), kadastro Nr. (duomenys neskelbtini), esantį (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k., panaudos pagrindais;
 - pripažinti *ab initio* negaliojančia 2013 m. liepos 24 d. paveldėjimo teisės pagal įstatymą liudijimo, notarinio registro Nr. 5948, patvirtinto Radviškio rajono 2-ojo notaro biuro notarės A. S., dalį, kuria J. G., A. P., L. N., V. G. lygiomis dalimis paveldėjo 5,2 ha žemės sklypą, unikalus Nr. (duomenys neskelbtini), kadastro Nr. (duomenys neskelbtini), esantis (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k.;
 - pripažinti *ab initio* negaliojančia 2013 m. liepos 24 d. paveldėto turto pasidalijimo sutarties, notarinio registro Nr. 5963, patvirtintą Radviškio rajono 2-ojo notaro biuro notarės A. S., dalį, kuria J. G. atiteko 5,2 ha žemės sklypas, unikalus Nr. (duomenys neskelbtini), kadastro Nr. (duomenys neskelbtini), esantis (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k.;
 - taikyti vindikaciją ir grąžinti valstybės nuosavybės iš atsakovės J. G. 5,2 ha žemės sklypą, unikalus Nr. (duomenys neskelbtini), kadastro Nr. (duomenys neskelbtini), esantį (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k.;
 - taikyti vienašalę restituciją ir grąžinti valstybės nuosavybės iš atsakovės R. P. 1,85 ha žemės sklypą, unikalus Nr. (duomenys neskelbtini), kadastro Nr. (duomenys neskelbtini), esantį (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k., 1,21 ha žemės sklypą, unikalus Nr. (duomenys neskelbtini), kadastro Nr. (duomenys neskelbtini), esantį (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k., 1,21 ha žemės sklypą, unikalus Nr. (duomenys neskelbtini), kadastro Nr. (duomenys neskelbtini), esantį (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k.
- Ieškovas prašė, kad valstybei praradus nuosavybės teises į ginčo sklypus ne tik dėl pažeistų imperatyvių Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo (toliau – Atkūrimo įstatymas) nuostatų, bet ir dėl nuosavybės teisių atkūrimo procese padarytų nusikalstamų veikų, nustatytų Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 182 straipsnyje („Sukčiavimas“), 228 straipsnyje („Piktnaudžiavimas“), 300 straipsnyje („Dokumentų suklastojimas ar disponavimas suklastotu dokumentu“).
- Šiaulių apskrities viršininko administracijos Žemės tvarkymo departamento Radviškio rajono žemėtvarkos skyriuje nuosavybės teisių į buvusių žemės savininkų V., O., J., J. D. ir E. D. valdytą 10,24 ha žemės plotą atkūrimo procesas buvo pradėtas ir vykdomas neteisėtai pagal suklastotą asmens prašymą dėl nuosavybės teisių atkūrimo, taip pat panaudojus suklastotus giminystės ryšių su buvusiais savininkais patvirtinančius dokumentus, nesant būtinų dokumentų, įrodančių, kad V. K. yra buvusių žemės savininkų įpėdinis pagal įstatymą. Į administracinius aktus buvo įrašomi melagingi duomenys apie nuosavybės teises į buvusių žemės savininkų valdytą žemės plotą turėjimą, taip apgaule buvo įgyta turinė teisė atkurti nuosavybės teises į išlikusį buvusių žemės savininkų valdytą 10,24 ha žemės plotą (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) k., ji buvo įgyvendinta atkuriant nuosavybės teises P. G. į 5,2 ha žemės sklypą, unikalus Nr. (duomenys neskelbtini), esantį (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k., 1,06 ha žemės sklypą, unikalus Nr. (duomenys neskelbtini), esantį (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k., ir 1,21 ha žemės sklypą, unikalus Nr. (duomenys neskelbtini), esantį (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k.
- Atsakovai P. G., R. P. neturi teisės naudotis didesnėmis teisėmis negu pats teisės perleidėjas V. K., nes teisė iš teisėšės neatsiranda, todėl sandorio, neatitinkančio įstatymų reikalavimų, pagrindu priimti administraciniai aktai – Šiaulių apskrities viršininko administracijos 2002 m. spalio 22 d., 2003 m. liepos 15 d., 2004 m. gegužės 26 d. sprendimai – turi būti pripažinti niekiniais ir negaliojančiais *ab initio*.
- Administracinius aktus pripažinus niekiniais ir negaliojančiais turi būti taikoma restitucija. 5,2 ha žemės sklypas, unikalus Nr. (duomenys neskelbtini), esantis (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k., į kurį neteisėtai buvo atkurtos nuosavybės teisės P. G., neatlygintinai sandoriais buvo perleistas kitiems asmenims, todėl šie žemės sklypo perleidimo sandoriai taip pat turi būti pripažinti niekiniais ir negaliojančiais. Žemės sklypo savininkės – valstybės – ir ginčo žemės įgyjejos – J. G. – nesiejo ir nesieja jokie prievoliniai santykiai, atsakovė faktiškai valdo žemės sklypą, o valstybė yra praradusi šio nekilnojamojo turto faktinę ir teisinę valdymo galimybę dėl kitų asmenų padaryto nusikaltimo. Ši situacija atitinka vindikacijos sąlygas, todėl taikytina nebوتا vindikacija ir iš atsakovės J. G. išreikalautas valstybės nuosavybės 5,2 ha žemės sklypas, esantis (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k., Tokias pačias nusikalstamas veiksmas valstybės institucijos atkūrė nuosavybės teises į žemės sklypus R. P., jie jai perleisti neatlygintinai, todėl prašoma taikyti vienašalę restituciją natūra: grąžinti valstybei 1,85 ha, 1,06 ha ir 1,21 ha žemės sklypus.
- Pažymėta, jog R. P. ir J. G. žemės sklypus įgijo neatlygintinai, todėl valstybei nekyla pareiga išmokėti kompensacijas už išreikalautą turtą. R. P. ir J. G. nuosavybės teisės į ginčo sklypus įgijo ne tik pažeidžiant imperatyvius įstatymų nuostatas, bet ir dėl padarytų kitų asmenų nusikalstamų veikų valstybei, todėl savininkams praradus žemės sklypus nebus pažeistas proporcingumo principas ir teisingas visuomenės bendrojo intereso poreikis bei atsakovių R. P. ir J. G. pagrindinių teisių apsaugos reikalavimų pusiausvyra. Ginčo žemės sklypai daugiau kaip 13 metų areštuoti, visą šį laiką jie buvo ginčo dalykas, todėl nėra pagrindo teigti, kad toks ginčo žemės sklypų valdymas suformavo teisių santykių stabilumą, be to, neteisėtu būdu atsiradę nekilnojamojo turto valdymo teisiniai santykiai yra neteisėti nuo administracinių aktų atkūrimo nuosavybės teisės priėmimo.

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų esmė

- Šiaulių apylinkės teismas 2019 m. spalio 24 d. sprendimu ieškinį tenkino iš dalies:
 - panaikino *ab initio* Šiaulių apskrities viršininko administracijos 2002 m. spalio 22 d. sprendimą Nr. 54-15359 dėl nuosavybės teisių atkūrimo kaimo vietovėje R. P., kuriuo atkurtos nuosavybės teisės į jai tenkančią buvusių savininkų V., O., J. D. nekilnojamojo turto dalį – 4,20 ha žemės, perduodant neatlygintinai nuosavybėn lygiavertį turėtajam 2,91 ha ploto žemės sklypus (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k.;
 - panaikino *ab initio* Šiaulių apskrities viršininko administracijos 2003 m. liepos 15 d. sprendimą Nr. 54-16086 dėl nuosavybės teisių atkūrimo kaimo vietovėje R. P., kuriuo atkurtos nuosavybės teisės į jai tenkančią buvusių savininkų V., O., J. D. nekilnojamojo turto dalį – 1,04 ha žemės, perduodant neatlygintinai nuosavybėn lygiavertį turėtajam 1,21 ha žemės sklypą (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k.;
 - panaikino *ab initio* Šiaulių apskrities viršininko administracijos 2004 m. gegužės 26 d. sprendimą Nr. 71-15955-16832 dėl nuosavybės teisių atkūrimo kaimo vietovėje P. G., kuriuo atkurtos nuosavybės teisės į jai tenkančią buvusių savininkų V., O., J. D. nekilnojamojo turto dalį – 5 ha žemės, perduodant neatlygintinai nuosavybėn lygiavertį turėtajam 4,60 ha ploto žemės sklypą (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) k., bei suteikiant neatlygintinai 0,60 ha žemės;
 - pripažinti *ab initio* negaliojančia 2013 m. balandžio 30 d. privačios žemės panaudos sutartį Nr. 13/02, kuria J. G. suteikė A. P. 5,2 ha žemės sklypą, unikalus Nr. (duomenys neskelbtini), kadastro Nr. (duomenys neskelbtini), esantį (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k., panaudos pagrindais;
 - pripažinti *ab initio* negaliojančia 2013 m. liepos 24 d. paveldėjimo teisės pagal įstatymą liudijimo, notarinio registro Nr. 5948, patvirtinto Radviškio rajono 2-ojo notaro biuro notarės A. S., dalį, kuria J. G., A. P., L. N., V. G. lygiomis dalimis paveldėjo 5,2 ha žemės sklypą, unikalus Nr. (duomenys neskelbtini), kadastro Nr. (duomenys neskelbtini), esantį (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k.;
 - pripažinti *ab initio* negaliojančia 2013 m. liepos 24 d. paveldėto turto pasidalijimo sutarties, notarinio registro Nr. 5963, patvirtintos Radviškio rajono 2-ojo notaro biuro notarės A. S., dalį, kuria J. G. atiteko 5,2 ha žemės sklypas, unikalus Nr. (duomenys neskelbtini), kadastro Nr. (duomenys neskelbtini), esantis (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k.;
 - taikė vienašalę restituciją ir priteisė iš atsakovės D. Š. valstybei 2840 Eur.
- Teismas pažymėjo, jog pirmą kartą bylą nagrinėdamas apeliacine tvarka teismas pripažino, kad nuosavybės teisių į buvusių žemės savininkų valdytą žemės plotą atkūrimo procesas buvo pradėtas neteisėtai, asmenis, neturintį teisės į buvusio minėtų žemės savininko nuosavybės teisių atkūrimą, suklastotų, tikrovės neatitinkančių dokumentų pagrindu, todėl Šiaulių apskrities viršininko administracijos Žemės tvarkymo departamento Radviškio rajono žemėtvarkos skyriaus 2001 m. gegužės 1 d. pažymą Nr. 6-41, 2001 m. gegužės 21 d. pažymą Nr. 6-47, kuriose pažymėta, kad V. K. turi nuosavybės teise į buvusių savininkų nuosavybės teisėmis valdytą žemę (pradžioje 10,24 ha, vėliau dalį perleidus – 5,24 ha), panaikintos kaip prieštaraujančios imperatyvioms Atkūrimo įstatymo 2, 10 straipsnių, Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo įgyvendinimo tvarkos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. rugšėjo 29 d. nutarimu Nr. 1057 (toliau – Atkūrimo tvarka), 2, 11, 14 punktų nuostatom.
- Pagal Atkūrimo įstatymo 2 straipsnį nuosavybės teise gali perleisti tik savininkas, todėl V. K., neturėdamas teisių į buvusių žemės savininkų nuosavybės teisių atkūrimą,

negalėjo jų ir perleisti. Taip pat V. K. ir R. P. 2001 m. birželio 11 d. sudaryta teisės perleidimo sutartis, kuria V. K. perleido R. P. teisę atkurti 5,24 ha išlikusio nekilnojamojo turto nuosavybę (V., O., J. D. 10, 24 ha žemė, esančia (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) k., ir 2001 m. gegužės 21 d. teisės perleidimo sutartis, kuria V. K. perleido P. G. 5 ha, apeliacinės instancijos teismo jau pripažintoms niekinėmis ir negaliojančioms *ab initio*. Teismas nusprendė, jog jos priimtos suklustoję, tikrovės neatitinkančių dokumentų pagrindu, prieštarauja Atkūrimo įstatymo 2, 10 straipsniams ir neatitinka Atkūrimo tvarkos 2, 11, 14 punktų. Teismas pažymėjo, jog panaikintos taip pat neteisėtai priimtų dokumentų pagrindu išduotos išvados – Šiaulių apskrities viršininko administracijos 2001 m. birželio 28 d. išvada Nr. 71-4894 ir 2001 m. birželio 28 d. išvada Nr. 71-4895 dėl žemės, miško, vandens telkinio perdavimo neatlygintinai nuosavybės. Pirmą kartą nagrinėdamas bylą apeliacinės instancijos teismas konstatavo, jog R. P. ir P. G. žemės sklypus įgijo perėmę teisės juos atkurti iš asmens, neturėjusio tokios teisės perleisti, todėl nusprendė, jog ir vėlesnės šių naujųjų teisių turėtojų vardu išduotos pažymos, išvados ir sprendimai negali būti pripažinti teisėtais, nes yra parengti, išduoti ir įgyti be teisinio pagrindo.

13. Teismas konstatavo, jog pažymų, patvirtinančių egzistuojančią V. K. teisę į nekilnojamojo turto nuosavybės teisių atkūrimą, išdavimo neteisėtumas ir nepagrįstumas tiesiogiai lemė vėlesnių šiomis pažymomis patvirtintų teisių perleidimą atlygintiniais sandoriais bei nepagrįstą administracinių aktų išdavimą. Remdamasis šiais motyvais teismas tenkino ieškinio reikalavimus panaikinti administracinius aktus.

14. Teismas nurodė, jog nekilnojamosios daiktas, kuris sąžiningo įgijėjo iš asmens, neturinčio teisės jį perleisti, buvo įgytas atlygintinai, gali būti išreikalaujamas tik vienu atveju, t. y. kai savininkas daiktą prarado dėl kitų asmenų padaryto nusikaltimo. Teismas nurodė, jog Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 4.96 straipsnio 2 dalis taikoma tik tuo atveju, kai teismas konstatuoja, kad savininkas nekilnojamąjį daiktą prarado dėl kitų asmenų padaryto nusikaltimo, o šioje baudžiamojoje byloje nusikalstami veiksmai nebuvo konstatuoti, V. K. byla nutraukta jama mirus, o visa byla nutraukta suėjus baudžiamosios atsakomybės senaties terminui. Kitų, vėlesnių nekilnojamojo turto savininkų veiksmų nebuvo nusikalstami, todėl nebuvo pakankamo pagrindo išreikauti nekilnojamąjį daiktą iš sąžiningo įgijėjo (CK 4.96 straipsnio 2 dalis).

15. Teismas pažymėjo, jog R. P. ir P. G. nuosavybės teisės į ginčo sklypus įgijo atkūrus jiems nuosavybės teises į išlikusį nekilnojamąjį turtą pagal specialius teisės aktus, atkūrimo procedūras vykdė valstybės institucijos, prieš tai privačiusios patikrinti, ar asmenys, kuriems atkuriamos nuosavybės teisės, atitinka teisės aktų reikalavimus ir ar yra kitos sąlygos, būtinos nuosavybės teisėms atkurti. R. P. ir P. G., pagrįstai pasitikėjami valstybe ir jos institucijomis, neturėjo pagrindo abejoti, kad asmuo, iš kurio jie įsigijo nuosavybės teises į nekilnojamojo turto nuosavybės teises atkūrimą, yra sąžiningas šių teisių turėtojas. Įgiję nuosavybės teise žemės sklypus, jie turėjo teisėtą lūkestį, jog išlikęs savininkas neribotą laiką ir galės naudotis ginčo žemės sklypais. Išanalizavęs bylą esančius įrodymus teismas nusprendė, kad nuosavybės teise buvo atkurta dėl valstybės, nesugebėjusios užtikrinti proceso teisėtumo, klaidos.

16. Teismas, atsižvelgdamas į tai, kad R. P. ir P. G. buvo sąžiningi įgijėjai, nekilnojamąjį turtą įgijo atlygintinai, teisės atkurti nekilnojamojo turto nuosavybės teisę į ginčo žemės sklypus V. K. atkurtos dėl valstybės pareigūnų neteisėtų veiksmų, žemės sklypai nėra priskiriami išimtinai valstybės nuosavybei, nusprendė, jog iš atsakovų R. P. ir P. G. paveldėtojų (J. G., A. P., L. N. ir N. G.) paėmus šiuos sklypus ir grąžinus valstybės nuosavybės būtų pažeistas proporcingumo principas ir šie asmenys patirtų pernelyg didelę naštą.

17. Teismas nurodė, jog pagal valstybės išduotas pažymas buvo sudarytos perleidimo sutartys – 2001 m. birželio 11 d. dėl 5,24 ha perleidimo R. P., 2001 m. gegužės 21 d. dėl 5 ha perleidimo P. G., jų pagrindu Šiaulių apskrities viršininkas priėmė sprendimus atkurti šiems asmenims nuosavybės teises į ginčo sklypus.

18. Teismas nusprendė, jog šiuo atveju restitucija taikytina tarp valstybės ir V. K., nes būtent jis niekiniais ir negaliojančiais atlygintiniais sandoriais perleido sąžiningiems įgijėjams teises atkurti nuosavybės teisę į ginčo žemės sklypus, kurie teismo sprendimu negali būti grąžinti valstybei natūra. V. K. mirė 2007 m. gruodžio 19 d., 2008 m. balandžio 17 d. jo teises pagal testamentą perėmė D. Š. palikimo atsisakymo fakto nėra registruota, todėl teismas taikė vienašalę restituciją, priteisdamas valstybei iš V. K. įpėdinės D. Š. ginčo žemės sklypų vertę, buvusią jų perleidimo metu (CK 6.147 straipsnio 2 dalis). Nustatydamas žemės sklypų vertę teismas atsižvelgė į baudžiamojoje byloje atliktą ekspertizę, kurios metu buvo nustatyta visų sklypų retrospektyvinė 2840 Eur vertė, ir šią sumą priteisė iš D. Š..

19. Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi ieškovo apeliacinį skundą, 2020 m. balandžio 10 d. nutartimi Šiaulių apylinkės teismo 2019 m. spalio 24 d. sprendimą pakeitė:

- 19.1. ieškinį tenkino;
 - 19.2. panaikino *ab initio* Šiaulių apskrities viršininko administracijos 2002 m. spalio 22 d. sprendimą Nr. 54-15359 dėl nuosavybės teisių atkūrimo kaimo vietovėje R. P., kuriuo atkurtos nuosavybės teisės į jam tenkančią buvusių savininkų V., O., J. D. nekilnojamojo turto dalį – 4,20 ha žemės, perduodant neatlygintinai nuosavybės lygiavertį turėtajam 2,91 ha ploto žemės sklypus (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k.;
 - 19.3. panaikino *ab initio* Šiaulių apskrities viršininko administracijos 2003 m. liepos 15 d. sprendimą Nr. 54-16086 dėl nuosavybės teisių atkūrimo kaimo vietovėje R. P., kuriuo atkurtos nuosavybės teisės į jam tenkančią buvusių savininkų V., O., J. D. nekilnojamojo turto dalį – 1,04 ha žemės, perduodant neatlygintinai nuosavybės lygiavertį turėtajam 1,21 ha žemės sklypą (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k.;
 - 19.4. panaikino *ab initio* Šiaulių apskrities viršininko administracijos 2004 m. gegužės 26 d. sprendimą Nr. 71-15955-16832 dėl nuosavybės teisių atkūrimo kaimo vietovėje P. G., kuriuo atkurtos nuosavybės teisės į jam tenkančią buvusių savininkų V., O., J. D. nekilnojamojo turto dalį – 5 ha žemės, perduodant neatlygintinai nuosavybės lygiavertį turėtajam 4,60 ha ploto žemės sklypą (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k., bei suteikiant neatlygintinai 0,60 ha žemės;
 - 19.5. pripažino *ab initio* negaliojančią 2013 m. balandžio 30 d. privačios žemės panaudos sutartį Nr. 13/02, kuria J. G. suteikė A. P. 5,2 ha žemės sklypą, unikalus Nr. (duomenys neskelbtini), kadastro Nr. (duomenys neskelbtini), esantį (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k., panaudos pagrindais;
 - 19.6. pripažino *ab initio* negaliojančią 2013 m. liepos 24 d. paveldėjimo teisės pagal įstatymą liudijimą, notarinio registro Nr. 5948, patvirtinto Radviliškio rajono 2-ojo notaro biuro notarės A. S., dalį, kuria J. G., A. P., L. N., V. G. lygiomis dalimis paveldėjo 5,2 ha žemės sklypą, unikalus Nr. (duomenys neskelbtini), kadastro Nr. (duomenys neskelbtini), esantį (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k.;
 - 19.7. pripažino *ab initio* negaliojančią 2013 m. liepos 24 d. paveldėto turto pasidalijimo sutarties, notarinio registro Nr. 5963, patvirtintos Radviliškio rajono 2-ojo notaro biuro notarės A. S., dalį, kuria J. G. atiteko 5,2 ha žemės sklypas, unikalus Nr. (duomenys neskelbtini), kadastro Nr. (duomenys neskelbtini), esantis (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k.;
 - 19.8. taikė vindikaciją ir grąžino valstybės nuosavybės iš atsakovės J. G. 5,2 ha žemės sklypą, unikalus Nr. (duomenys neskelbtini), kadastro Nr. (duomenys neskelbtini), esantį (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k.;
 - 19.9. taikė vienašalę restituciją ir grąžino valstybės nuosavybės iš atsakovės R. P. 1,85 ha žemės sklypą, unikalus Nr. (duomenys neskelbtini), kadastro Nr. (duomenys neskelbtini), esantį (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k., 1,06 ha žemės sklypą, unikalus Nr. (duomenys neskelbtini), kadastro Nr. (duomenys neskelbtini), esantį (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k., 1,21 ha žemės sklypą, unikalus Nr. (duomenys neskelbtini), kadastro Nr. (duomenys neskelbtini), esantį (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k.
20. Teisėjų kolegija nurodė, jog apeliacinės instancijos teisme ginčas kilo dėl restitucijos ir vindikacijos taikymo, todėl pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas vertinamas šia apimtimi.
21. Teisėjų kolegija pažymėjo, jog administracinio akto panaikinimas dėl prieštaravimo imperatyvoms įstatymo normoms sukelia tuos pačius padarinius, kaip ir pripažinus sandorį niekiniu. Panaikinus sprendimą atkurti nuosavybės teises, restitucija turi būti taikoma atsižvelgiant į nuosavybės teisių atkūrimo srityje susiklostančių santykių ypatumus ir teisės normų pažeidimo, dėl kurio sprendimas atkurti nuosavybės teises pripažįstamas neteisėtu ir panaikinamas, pobūdį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-7-165/2012](#), [CK 1.80 straipsnio](#) 2 dalyje nustatyta, kad sandorio negaliojimo teisinis padarinys yra restitucijos taikymas.
22. Kolegija, įvertinusi bylą pateiktus įrodymus, nusprendė, jog iš įrodymų visumos darytina labiau tikėtina išvada, kad R. P. ir P. G. nebuvo sąžiningi įgijėjai. Byloje nustatyta, jog R. P. buvo žemėtvarkos skyriaus darbuotoja, einanti vadovaujamais pareigais, o P. G. – tikinčias, supirkinėjęs iš kitių asmenų ne tik žemę, bet ir teises atkurti nuosavybės teises į turėtą nuosavybę. Šie asmenys buvo susipažinę su nuosavybės teisių atkūrimo tvarka ir procesu. Trečiojo asmens J. V. parodymai baudžiamojoje byloje patvirtino, jog teisių perleidimo sandorio organizatoriai buvo V. K., o tuometė (duomenys neskelbtini) rajono žemėtvarkos skyriaus darbuotoja trečišias asmuo S. D., būtent ji ir pasikėlė atsakovams R. P. ir P. G. įsigyti turtes teises į nuosavybės teisių atkūrimą bei nurodė perleidžiamos teisės kaina, iki sandorio sudarymo V. K. nebendravo su atsakovais dėl tokios teisės perleidimo sąlygų. J. V., duodamas paaiškinimus ir šioje byloje į nagrinėjant pirmosios instancijos teisme pirmą kartą, nurodė, kad jis S. D. prašymu surasavo žmones, kurių vardu būtų galima neteisėtai atkurti nuosavybės teises į žemę, taip buvo padaręs ir šiuo atveju – suradęs V. K., kurį pažinojo asmeniskai, supratęs, kad daroma kažkas neteisėto, tačiau tuo metu dar nesupratęs kaip dokumentus tvarkė S. D. asmenys, kurie įsigydavo teisę atkurti nuosavybės teises, priėmus padėdavo pas S. D. kabinete ant stalo. Ir toks veiksmų būdas, teisėjų kolegijos vertinimu, labiau tikėtinas, nes priešingai atveju, jei atsakovai pingus už teisių perleidimą, būtų mokėję pačiam V. K., tai būtų nurodyta notaro patvirtintuose 2001 m. gegužės 21 d. ir 2001 m. birželio 11 d. nuosavybės teisių perleidimo sandoriuose. Šie sandoriai buvo neatlygintiniai, teisė į žemę ne perduota, o perduota. Be to, jei atsakovai būtų buvę sąžiningi įgijėjai, jie, kaip ypaci atidūs ir rūpestingai savo sritis profesionalai (žemėtvarkos skyriaus vadovaujanti darbuotoja ir tikinčias), būtų buvę patys suinteresuotos, sumokėję tuo laiku gan nemažą sumą už įgyjamą teisę, šios teisės kainą nurodyti nuosavybės teisių perleidimo sandoryje. Taigi jie turėjo suprasti, kad sandoriai nėra teisėti, kils abejonių turėjo aiškintis dėl jų teisėtumo, be to, R. P. šis procesas, tikėtina, buvo labai gerai žinomas. Todėl minėtos aplinkybės leido teisėjų kolegijai daryti labiau tikėtiną išvadą, jog P. G. ir R. P. negali būti vertinami kaip atitinkantys sąžiningo įgijėjo standartui keliamus reikalavimus.

23. Kolegijos vertinimu, aplinkybė, jog P. G. neva sumokėjo V. K. 2500 Lt, liko neprodyta. Šiai aplinkybei prieštarauja J. V. parodymai, jog pinigai buvo mokami S. D. ir kainą už teisės į nuosavybės teisę įgijimą nustatydavo S. D. R. P. taip pat nepamena, kokią pinigų sumą mokėjo, ir tai kelia dar daugiau abejonių dėl jos sąžiningumo. Be to, labiau tikėtina yra trečiojo asmens J. V. parodymai, nes jis nebuvo ir nėra suinteresuotas nuosavybės išsaugojimu.

24. Atsižvelgdama į nustatytas aplinkybes kolegija nusprendė, jog nagrinėjamu atveju yra visos būtinos sąlygos taikyti restituciją natūra ir grąžinti valstybės nuosavybės iš R. P.: 1,85 ha žemės sklypą, unikalus Nr. (duomenys neskelbtini), kadastro Nr. (duomenys neskelbtini), esantį (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k.; 1,06 ha žemės sklypą, unikalus Nr. (duomenys neskelbtini), kadastro Nr. (duomenys neskelbtini), esantį (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k.; 1,21 ha žemės sklypą, unikalus Nr. (duomenys neskelbtini), kadastro Nr. (duomenys neskelbtini), esantį (duomenys neskelbtini) r., (duomenys neskelbtini) sen., (duomenys neskelbtini) k.

25. Teisėjų kolegija, vertindama [CK 1.80 straipsnio](#) 4 dalies taikymą, nesutiko su atsakovo teiginiais, kad Šiaulių apylinkės teismo 2014 m. lapkričio 12 d. nusprendžio dalyje, Šiaulių apygardos teismo 2016 m. lapkričio 2 d. nutartyje nėra konstatuota, jog ginčo sklypų valstybė neteko dėl nusikalstamos veikos, nes byla nutraukta suėjus apkalinamojo nusprendžio senačiai.

26. Teisėjų kolegija pažymėjo, jog [CK 4.96 straipsnio](#) 2 dalyje vartojama padaryto nusikaltimo sąvoka įstatymo leidėjo nėra susieta su apkalinamojo nusprendžio priėmimu. Be to, civilinių ir baudžiamųjų įstatymų skirtinga paskirtis bei skirtingi teisinio reglamentavimo principai lemia netapimą tam tikrų teisės institutų ir sąvokų raiškėse civiliniuose ir baudžiamosiuose teisiniuose santykiuose. Nusikaltimo fakto konstatavimas galimas ir bylą nagrinėjant civilinio proceso tvarka, neįvardijant konkretus, galimai kalto dėl nusikaltimo padaryto asmens, jei šis klausimas dėl objektyvių priežasčių neišsprendžiamas vykdyto baudžiamojo proceso nustatyta tvarka primant nusprendį. Kita vertus, teismas, nagrinėjantis konkrečią bylą civilinio proceso nustatyta tvarka, pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksą (toliau – ir CPK) 300 straipsnį kompetingas konstatuoti nusikaltimo požymius (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-154/2007](#)).

27. Įsiteisėję Šiaulių apylinkės teismo 2014 m. lapkričio 12 d. nusprendis, Šiaulių apygardos teismo 2016 m. lapkričio 2 d. nutartį patvirtino S. D. pareikštą kaltinimą, jog ji, būdama valstybės tarnautoja – (duomenys neskelbtini) rajono žemėtvarkos skyriaus vyriausioji žemėtvarkininkė (duomenys neskelbtini) senidinioje, siekdama asmeninės ir turinės naudos, padedant J. V. ir kitiems bendrininkams, kurių atžvalgų baudžiamoji byla nutraukta suėjus baudžiamosios atsakomybės senaties terminui, piktnaudžiavo tarnybine padėtimi. Minėti duomenys taip pat patvirtino, kad J. V., siekdamas asmeninės ir turinės naudos, padėjo S. D. piktnaudžiauti tarnybine padėtimi. Šiaulių apygardos teismo 2016 m. lapkričio 2 d. nutartyje baudžiamojoje byloje [Nr. 1A-2-282/2016](#) padarytos išvados atitinka Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 27 d. nutarime, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 11 d. nutartyje [Nr. 2K-2-31-746/2016](#) pateiktus išaiškinimus, kad visose nebaigtose nagrinėti bylose, kuriose proceso teisme metu suėjo BK 95 straipsnyje nustatyti terminai, turi būti užtikrinama, kad šio straipsnio nuostatos būtų taikytos tik bylą išnagrinėjus ir esmės ir nuostatas, jog asmuo padarė nusikalstamą veiką.

28. Kolegijos vertinimu, tiesioginis ryšys tarp civilinės bylos dalyko ir pagrindo į baudžiamąjį bylą byloje konstatuotais piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi veiksmais akivaizdus. Todėl kolegija nusprendė, jog civilinėje byloje civilinės atsakomybės prasme įrodymas tiek pat nusikalstamo fakto, tiek tai, jog valstybė ginčo žemės sklypus prarado dėl kitų asmenų padaryto nusikaltimo. Kolegijos vertinimu, tokia išvada negali pažeisti nekaltumo prezumpcijos, nes ji daroma remiantis Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos atliktu duomenų vertinimu ir padarytomis išvadomis.

29. Konstatavus, jog P. G. nebuvo sąžiningas teisės atkurti nuosavybės teises įgijėjas, be to, valstybė turtą prarado dėl kitų asmenų padaryto nusikaltimo, P. G. mirus ir ginčo žemės sklypų savininku tapus J. G., buvo taikyta vindikacija ir valstybės nuosavybės iš J. G. grąžinamas 5,2 ha žemės sklypas, unikalus Nr. (duomenys neskelbtini), kadastro Nr. (duomenys neskelbtini), esantis (duomenys neskelbtini) r., Radviliškio sen., (duomenys neskelbtini) k.

30. Kolegija nusprendė, jog taikius vindikaciją pagal [CK 4.96 straipsnio](#) 2 dalies taisyklę, nebus pažeisti proporcingumo, teisingumo, teisių lūkesčių principai. Byloje nebuvo įrodymų, kad sprendimo dėl vindikacijos taikymo įvykdymas J. G. bus apsunkintas ar neįmanomas. J. G. nepagrindė ir vindikacijos taikymo atveju jai galinčios tekti asmeninės naštos pobūdžio, masto, aplinkybių, be to, nebuvo nustatyta, jog ji būtų patyrusi kokių nors išlaidų, susijusių su šio turto įsigijimu.

III. Kasacinio skundo ir atsiliepimo į jį teisiniai argumentai

31. Atsakovės R. P., A. P., L. N., J. G. kasaciniu skundu prašo panaikinti Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2020 m. balandžio 10 d. nutartį, palikti galioti Šiaulių apylinkės teismo 2019 m. spalio 24 d. sprendimą. Kasacinis skundas grindžiamas šiais argumentais:

31.1. Apeliacinės instancijos teismas, sprenddamas dėl vindikacijos taikymo pagal [CK 4.96](#) straipsnio 2 dalį, nepagrįstai vertino, kad turto valstybė neteko dėl nusikaltimo. Teismas, vadovaudamasis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-3-154/2007, viena vertus, sprendė, jog civiliniuose santykiuose nusikaltimo sąvoka suprantama kitaip nei baudžiamojoje teisėje, kita vertus, nurodė, jog Šiaulių apylinkės teismo 2014 m. lapkričio 12 d. nusprendyje, Šiaulių apygardos teismo 2016 m. lapkričio 2 d. nutartyje konstatuotais akivaizdus piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi faktas leidžia spręsti, kad valstybė neteko turto dėl padaryto nusikaltimo.

31.2. Analogiškai byloje Šiaulių apygardos vyriausiasis prokuroras, gindamas viešąjį interesą, rėmė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartimi civilinėje byloje [Nr. 3K-3-154/2007](#). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas civilinėje byloje [Nr. 3K-3-297/2014](#) atsisakė vadovautis šia nutartimi. Teismas pažymėjo, kad civilinėje byloje [Nr. 3K-3-154/2007](#) ieškovė kreipėsi į teismą, prašydama pripažinti negaliojančią įgijimą ir buto pirkimo-pardavimo

sutarti, nes nenumatytas asmuo, nateikęs kito asmens pasą ir suklastotą įgaliojimą, ieškovės butą pardavė, apgaulės būdu užvaldydamas pinigų, gautus už neteisėtai parduotą butą. Baudžiamoji byla buvo iškelta, tačiau vėliau buvo sustabdyta, iki bus nustatyti asmenys, padarę nusikaltimą. Nagrinėjamoje byloje yra susiklosčiusios skirtingos faktinės aplinkybės. Civilinėje byloje [Nr. 3K-3-154/2007](#) teismas, nustatydamas nusikaltimo faktą, nesusiūrė su nekaltumo prezumpcijos problema, nes galimai nusikaltimą veiką padaręs asmuo nebuvo nustatytas.

- 31.3. Teismo sprendime yra detalizuojami S. D., J. V., V. K. veiksmų, daroma nuoroda į S. D. piktnaudžiavimą tarnybine padėtimi, šiems asmenims pareikštas kaltinimas, J. V. apgaulė, su šiais asmenimis kartu veikusio nematytą asmenį įvykdant klaidingą ir tai, kad dėl šių veiksmų S. D., R. P. įgijo teisę į nuosavybės teises atkūrimą. Dėl minėtų veiksmų S. D. ir J. V. atžaligū buvo iškelta baudžiamoji byla, vėliau ji buvo nutraukta dėl senaties, tačiau teismas vertino, jog turto valstybė neteko dėl nusikaltimo. Taigi, teismo nuomone, S. D. ir J. V. padarė nusikaltimą veiką, dėl kurios valstybė S. V. ir kitiems asmenims perdėjo turtą. Toks teismo sprendimas reiškia, kad S. D. ir J. V. įvykdė nusikaltimą, tačiau išvengė atsakomybės tik dėl senaties. Toks teismo vertinimas pažeidžia šių asmenų nekaltumo prezumpciją.
- 31.4. Apeliacinės instancijos teismas netinkamai nurodė faktines aplinkybes. Įstiseisėjusie Šiaulių apylinkės teismo 2014 m. lapkričio 12 d. nuosprendyje baudžiamojoje byloje [Nr. 1-17-409/2014](#), Šiaulių apygardos teismo 2016 m. lapkričio 2 d. nutartyje baudžiamojoje byloje [Nr. 1A-2-282/2016](#) nėra konstatuota, kad ginčo sklypų valstybė neteko dėl nusikaltamos veikos. Minėtame nuosprendyje ir nutartyje yra perrašomos visos kaltinamasis aktas, kuriame yra suformuluoti kaltinimai ir pateikti pagrindžiantys duomenys. Tačiau procesinio dokumento dalis, kurioje perrašytas kaltinamasis aktas ir kurioje yra nurodomi konstatuojamojo pobūdžio teiginiai apie padarytas nusikaltamas veikas, nėra tapati teismo išdirtai ir konstatuotai nusikaltamai veikai.
- 31.5. Tai, kad buvo padarytas nusikaltimas, nurodoma apkalinamajame teismo nuosprendyje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-411/2005](#)). Šiaulių apylinkės teismas 2014 m. lapkričio 12 d. nuosprendžiu baudžiamojoje byloje [Nr. 1-17-409/2014](#) bylą nutraukė dėl senaties. Nesant įstiseisėjusio apkalinamojo teismo nuosprendžio, ikiteisiminio tyrimo metu surinkti duomenys apie S. D., V. K., kitų asmenų veiksmus, kurie, prokuroro nuomone, turi nusikaltamos veikos požymių, neleidžia teigti, kad turto valstybė neteko dėl nusikaltimo. Lietuvos teisyje nėra konkuruojančių nusikaltimo sąvokų ir skirtingų šių sąvokų aiškinimo skirtingose teisės sąsėkose. Šios sąvokos yra [BK](#), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse (toliau – [BPK](#)), [CK](#) nusikaltimo sąvoka neapibrėžta. Nesant išreikštos įstatymo leidėjo valios apie skirtingą nusikaltimo sąvokos aiškinimą civiliniuose ir baudžiamuosiuose santykiuose, skirtingus nusikaltimo konstatavimo kriterijus, kalytina, kad [CK](#) 4.96 straipsnyje vartojama nusikaltimo sąvoka suprantama taip, kaip ji aiškina [BK](#) ir [BPK](#). Taigi, nesant įstiseisėjusio apkalinamojo teismo nuosprendžio, nėra pagrindo teigti, kad valstybė neteko turto dėl nusikaltimo, ir nėra pagrindo taikyti vindikacijos pagal [CK](#) 4.96 straipsnio 2 dalį.
- 31.6. Byloje nebuvo paneigta R. P. ir P. G. sąžiningumo prezumpcija. Iš teismo sprendimo matyti, jog švada apie R. P., P. G. nesąžiningumą padaryta remiantis tikimybų pusiausvyros principu patvirtina, kad byloje nėra pakankamai įrodymų nesąžiningumui konstatuoti, todėl vien prielaidomis grįsta subjektyvi teismo nuomonė apie labai tikėtiną R. P., P. G. nesąžiningumą nėra pakankama jų sąžiningumo prezumpcijai paneigti. Priešingų atvejų, jeigu prezumpcija galėtų būti paneigima tikimybėmis, ji netektų prasmės ir savo, kaip procesinės priemonės, paskirties.
- 31.7. Byloje nebuvo apkalsta S. D., kuri suapejodino R. P., P. G. su V. K., nebuvo aiškina, kodėl sandoris vyko tarpininkaujant S. D., taip pat nebuvo aiškina, koks asmuo už perleistą teisę gavo pinigų, kodėl buvo sudarytas neatgintinis sandoris ir kaip šias sandorio aplinkybes suvokė R. P., kaip galėjo suvokti P. G. Byloje nebuvo atsizvelgta į R. P. paaiškinimus pirmosios instancijos teisme, jai nurodžius, jog ji mokėjo 1000 Lt už perleidžiamą teisę į 1 ha, t. y. iš viso apie 5200–5500 Lt. Byloje taip pat nebuvo nustatyta, ar V. K. gavo pinigų ar jų dalį už perleistą teisę. Taigi byloje nebuvo surinkti įrodymai, reikšmingi vertinant R. P. ir P. G. sąžiningumą. Įrodinėjant P. G. ir R. P. nesąžiningumą turėtų būti įrodyta, kad jie žinojo, jog V. K. neturėjo teisės į nuosavybės teisių atkūrimą, tačiau vis tiek nusprendė šią teisę įsigyti, tačiau tokių duomenų nėra.
- 31.8. Ieškovas pateikia prielaidas ir spėles apie asmenines R. P. ir P. G. savybes, patirį, kurių pagrindu jie turėjo žinoti, kad oficialūs valstybės įstaigos dokumentai neatitinka tikrovės, o V. K. neturi teisės į nuosavybės teisių atkūrimą. Aplinkybė, kad faktiškai sumokėtas atlygis nebuvo nurodytas perleidimo sutartyse, nepagrindžia, jog R. P. ir (ar) P. G. žinojo, kad V. K. teisė į nuosavybės teisių atkūrimą buvo pripažinta neteisėta.
- 31.9. Sprendžiant ginčą atsizvelgiant į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinėse bylose [Nr. 3K-3-278-248/2017](#), [Nr. 3K-3-338-695/2018](#), [Nr. 3K-3-76-916/2019](#) pateiktus išaiškinimus. Šių bylų faktinės aplinkybės yra analogiškos nagrinėjamos bylos aplinkybėms. Nurodyta teismų praktika leidžia išskirti keturias sąlygas, kai turtas negali būti grąžinamas valstybės nuosavybėn: pirma, teisė į nuosavybę įgyta atgintiniu sandoriu; antra, jei įgytis ir įgyvendins asmuo buvo sąžiningas; trečia, nuosavybės teisė buvo atkurta dėl valstybės, nesugebėjusios užtikrinti proceso teisingumo, klaidos; ketvirta, turtas, į kurį atkurta nuosavybė, nėra piskirtinas šimtinėi valstybės nuosavybei ir neturi visuomeninio poreikio. Todėl šiuo atveju svarbu įvertinti, ar egzistuoja sąlygos, kurioms esant nuosavybės grąžinimas valstybei pažeistų proporcingumo ir teisėtų lūkesčių principus.
- 31.10. R. P., P. G., įgydami teisę į nuosavybės teisių atkūrimą, buvo sąžiningi. Ginčo žemės sklypų grąžinimas valstybės nuosavybėn pažeistų proporcingumo, teisėtų lūkesčių principus bei nepagrįstai perkeltų valstybės klaidų ir tinkamo pareigų nevykdymo neigiamas pasekmes sąžiningiems ir valstybė pasitikėjusiems piliečiams. P. G. ir R. P. teisė į nuosavybės teisių atkūrimą niekniais ir negaliojančiais sandoriais įgijo iš V. K. Atsizvelgiant į tai, vienašalė restitucija turėtų būti taikoma iš V. K., prireikiant valstybei ginčo sklypų rinkos vertę. V. K. yra miręs, todėl teismas pagrįstai taikė vienašalę restituciją V. K. teisių perėmėjai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 18 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-76-916/2019](#)).
32. Ieškovas atsiliepiu į kasacinį skundą prašo kasacinį skundą atmesti. Atsiliepiant į kasacinį skundą grindžiamas šiais argumentais:
- 32.1. Kasaciniame skunde nepagrįstai nurodyta, jog teismas nepagrįstai taikė restituciją ir vindikaciją. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškines, kad taikant restituciją nuosavybės teisė gali būti apribota, įskaitant ir nuosavybės teisės objektu paėmimą, tačiau kad toks teisės ribojimas būtų pagrįstas, būtina trijų sąlygų visuma: pirma, pats ribojimo pagrindas yra nustatytas įstatymu; antra, ribojimas yra būtinas demokratinėje visuomenėje siekiant užtikrinti visuotini svarbius (viešuosius) tikslus; trečia, turi būti užtikrinta teisinga pusiausvyra (proporcingumas) tarp gnamo (viešojo) ir ribojamo (asmeninio) interesų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 16 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-86-969/2019](#)). Šiuo atveju siekiama apginti valstybės nuosavybę, kuri, pažeidžiant teisės aktų nuostatas, tapo privačia nuosavybe, todėl restitucijos taikymas yra būtinas. Be to, taikius restituciją ir iš R. P. išreikalavus ginčo žemės sklypus bei grąžinus juos valstybei, nebus pažeistas proporcingumo principas. R. P. įrodymais nepagrindė restitucijos taikymo atveju jai galinčios tekti asmeninės naštos pobūdžio, masto, aplinkybių.
- 32.2. Apeliacinės instancijos teismas pagrįstai nurodė, jog R. P., P. G. neatitiko sąžiningo įgijėjo standarto. Šioje byloje, baudžiamojoje byloje [Nr. 1A-2-282/2016](#) nustatytos aplinkybės leidžia teigti, kad R. P., P. G. nedėjo pastangų įgyti turtą skaidriai, laikantis teisės aktų nuostatų, suderintai aiškiai turto perleidimo ir atsiskaitymo į šią sąlygą. R. P., P. G. buvo susipažinę su nuosavybės teisių atkūrimo tvarka bei procesu, jiems taikomi didesni atidumo standartai. Be to, teisių perleidimo sandorio organizatoriai buvo ne teisių turėtojas V. K., o (duomenys neskelbtini) rajono žemėtvarkos darbuotoja S. D., S. D. ir pasistė R. P. bei P. G. įsigyti turtes teisės į nuosavybės teisių atkūrimą, nurodė perleidžiamas teisės kainą. Be to, vertinant R. P. ir P. G. sąžiningumą, yra svarbi aplinkybė, kad nuosavybės teisių perleidimo sandoriai buvo neatgintiniai. Tai, kad sandoriai buvo neatgintiniai, pagrindžia notaro patvirtinose perleidimo sutartyse nurodyti duomenys. Europos Žmogaus Teisių Teismas 2015 m. gruodžio 11 d. sprendime byloje *Zilinskiene prieš Lietuvą* yra pabrėžęs, kad tokios aplinkybės, kai sutartyje nebuvo nustatyta jokio užmokescio už žemę (perleidžiamą teisę), nors vėliau abi šalys teisė, kad buvo sumokėta tam tikra suma, vertina abejoti asmenų sąžiningumu. Nustačius įgijėjo neatitiktį sąžiningo įgijėjo standartui, reiškia, kad jis, įgydamas turtą nesąžiningai, pats prisiima neigiamų padarinių naštos riziką (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2019 m. liepos 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-957-629/2019).
- 32.3. Apeliacinės instancijos teismas pagrįstai taikė vindikaciją J. G. atžaligū. [CK](#) 4.95–4.97 straipsniuose yra įtvirtintos vindikacijos taisyklės, pagal kurias, jeigu daiktas įgijėjui atiteko po daugiau kaip vieno sandorio ir savininkas nebuvo paskutinio sandorio šalis, jis savininkui grąžinamas ne restitucijos, o vindikacijos būdu (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. rugsėjo 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-330-1062/2018; 2019 m. liepos 3 d. nutartis byloje Nr. A-957-629/2019; 2019 m. rugpjūčio 6 d. nutartis byloje Nr. eA-4735-525/2019). R. P., P. G. sandoriai, sudaryti su V. K. dėl teisės atkurti išlikusio nekilnojamojo turto nuosavybės teisę perleidimo buvo neatgintiniai ([CK](#) 4.96 straipsnio 3 dalis), žemės savininkė žemę prarado dėl kitų asmenų padaryto nusikaltimo ([CK](#) 4.96 straipsnio 2 dalis).
- 32.4. Apeliacinės instancijos teismas padarė pagrįstą išvadą, kad P. G. negali būti laikomas atitinkančiu sąžiningo įgijėjo standartui keliamus reikalavimus. Šiaulių apylinkės teismo 2014 m. lapkričio 12 d. nuosprendyje baudžiamojoje byloje [Nr. 1-17-409/2014](#) nurodyta, jog J. V. dėl dalies jam inkriminuotų nusikaltamų veikų, tarp jų dėl nuosavybės teisių atkūrimo į buvusių savininkų turėtą žemę procesas padarytų nusikaltamų veikų, pripažintas kaltu ir nuteistas. Šiaulių apygardos teismo 2016 m. lapkričio 2 d. nutartyje baudžiamojoje byloje [Nr. 1A-2-282/2016](#) taip pat konstatuota, kad nuosavybės teisė į buvusių savininkų turėtą žemę buvo atkuramas dėl nusikaltamų veikų. Nusikaltimo faktas konstatuotas ir Šiaulių apygardos teismo 2018 m. kovo 5 d. sprendimo 37 punkte.
- 32.5. [CK](#) 4.96 straipsnio 2 dalyje vartojama nusikaltimo sąvoka įstatymo leidėjo nėra siejama su apkalinamuoju nuosprendžio priėmimu. Civilinių ir baudžiamųjų įstatymų skirtinga paskirtis bei skirtingi teisinio reglamentavimo principai lemia netapacią tam tikrų teisės institutų ir sąvokų reikšmę civiliniuose ir baudžiamuosiuose teisiniuose santykiuose. Nusikaltimo fakto konstatavimas galimas ir bylų nagrinėjant civilinio proceso tvarka, neįvardijant konkretaus, galimai kaltu dėl nusikaltimo padarymo asmens, jei šis klausimas dėl objektyvių priežasčių neišsprendžiamas vykdyto baudžiamojo proceso nustatyta tvarka priimant nuosprendį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-154/2007](#)). Apeliacinės instancijos teismas nesprendė S. D., J. V. kaltės klausimų, tik grindė ją paties nusikaltimo fakto konstatavimu, todėl nėra teisinio pagrindo teigti, kad teismas pažeidė nekaltumo prezumpciją.
- 32.6. Apeliacinės instancijos teismas pagrįstai nusprendė, kad, taikant vindikaciją pagal [CK](#) 4.96 straipsnio 2 dalies taisykles, nebus pažeisti proporcingumo, teisingumo, teisėtų lūkesčių principai. J. G. nepateikė įrodymų, patvirtinančių, kad ji patyrė kokių nors išlaidų, susijusių su šio turto įsigijimu, nepagrindė ir vindikacijos taikymo atveju jai galinčios tekti asmeninės naštos pobūdžio ir masto. R. P. žinojo, kad keliamas nuosavybės teisių į žemę atkūrimo teistumo klausimas ir šioje situacijoje jos teisėtai lūkesčiai atitarsi negalėjo. Valstybė, praradusi turtą dėl nusikaltamos veikos, inicijavo teisminį procesą 2005 m. kovo 31 d. Visą tą laikotarpį R. P., A. P., L. N., J. G. buvo žinoma, kad yra kilęs ginčas dėl žemės sklypų, šiam turtui buvo taikytas laikinas nuosavybės teisių apribojimas. Todėl nėra pagrindo teigti, kad R. P., A. P., L. N., J. G. turi teisėtų lūkesčių.
- 32.7. Kasaciniame skunde nurodytos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių aplinkybės nėra panašios į nagrinėjamos bylos. Nagrinėjamoje byloje konstatuota, kad R. P., P. G., įgydami iš V. K. teisę atkurti nuosavybės teises, buvo nesąžiningi įgijėjai, o ne vienoje iš atsakovių minėtų bylų nebuvo kilęs ginčas ir nebuvo nustatyta, kad asmenys, įgiję žemės sklypus ar nuosavybės teisę į žemę, būtų buvę nesąžiningi.
- 32.8. Nagrinėjamai bylai aktualus yra Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 30 d. nutarimas, kuriame konstatuota, kad asmuo, nors ir sąžiningai įgijęs turtą, kurį savininkas prarado dėl kitų asmenų padaryto nusikaltimo, nėra prilyginamas tokiu savininkui. Šiame nutarime taip pat pažymėta, kad jeigu valstybės pareigūnai, veikdami ultra vires (viršijant įgaliojimus), padaro nusikaltimą, tai nereiškia, kad tokia jų nusikaltama veikla gali būti tapatinama su pačios valstybės veikimu. Tokios pozicijos laikomasi ir formuojant kasacinio teismo praktiką (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 5 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-149/2011](#); 2011 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-252/2011](#)). Pažeidimai nuosavybės teisių atkūrimo procese negali būti vertinami kaip valstybės institucijos klaida, teismui buvo pateikti įrodymai, kad buvo padaryta nusikaltama veikla.

Teisėjų kolegija

konstatuoja:

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl CK 4.96 straipsnio 2 dalies aiškinimo ir taikymo

33. Nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimas yra specifinis socialinis teisinis procesas, kurio tikslas – nors iš dalies panaikinti neteisėto nuosavybės atėmimo padarinius, grąžinti buvusiems savininkams neteisėtai nacionalizavus ar kitaip nusavintą jų turtą ir taip apginti pažeistą jų nuosavybės teisę (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. liepos 31 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-319/2009](#)). Siekiant grąžinti neteisėtai nacionalizuotą ar kitaip nusavintą turtą įstatymų leidėjas nustatė sąlygas ir tvarką, kuriomis remiantis nuosavybės teisių atkūrimo procesas turi būti vykdomas.
34. Nuosavybės teisių atkūrimo proceso vykdymą bei tvarką reglamentuoja viešosios teisės normos, o atitinkama valstybės, savivaldybių ir jų institucijų veikla, susijusi su nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimu ir nacionalizuoto turto grąžinimu, yra veikla viešojo administravimo srityje, kuri yra vykdoma laikantis teisės aktų nustatytų reikalavimų.
35. Nuosavybės teisių atkūrimą reglamentuojančioje Atkūrimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje yra išvardyti asmenys, turintys teisę į nuosavybės teisių atkūrimą. Šioje byloje konstatuota, jog nuosavybės teisių į buvusių žemės savininkų V., O., J., J. D. ir E. D. valdytą žemės plotą atkūrimo procesas buvo pradėtas neteisėtai, asmenis, neturinčius teisės į buvusio minėtų žemės savininko nuosavybės teisių atkūrimą, suklastotų, tikrovės neatitinkančių dokumentų pagrindu, pažeidžiant, *inter alia* (be kita ko), imperatyvias Atkūrimo įstatymo nuostatas.
36. [CK](#) 1.80 straipsnyje nustatyta, kad kai sandoris negalioja, viena jo šalis privalo grąžinti kitai sandorio šaliai visa, ką yra gavusi, natūra – atlygti to vertę pinigais, jeigu įstatymai nenurodo kitokių sandorio negaliojimo pasekmių (2 dalis); restitucijos taisyklės nustato [CK](#) šeštosios knygos normos (3 dalis); turtas, buvęs pripažinto negaliojančiu sandorio dalyku, negali būti išreikalautas iš šį sąžiningai įgijusio trečiojo asmens, išskyrus šio kodekso 4.96 straipsnio 1, 2 ir 3 dalyse nustatytus atvejus (4 dalis).
37. Pagal teisinį reguliavimą savininkas turi teisę išreikalauti savo daiktą iš svetimo neteisėto valdymo ([CK](#) 4.95 straipsnis). Iš sąžiningo įgijėjo negali būti išreikalautas nekilnojamas daiktas, išskyrus atvejus, kai savininkas tokį daiktą prarado dėl kitų asmenų padaryto nusikaltimo ([CK](#) 4.96 straipsnio 2 dalis).
38. Teisės teorijoje bei teismų praktikoje yra skiriami daiktinių ir prievolių pažeistų asmenų teisių gynimo būdai, susiję su neteisėtu daikto valdymu. Daikto išreikalavimas iš svetimo neteisėto valdymo, įskaitant ir jo išreikalavimą iš sąžiningo įgijėjo (vindikacija), yra daiktinių asmenų teisių gynimo būdas; daikto savininkas turėtų ieškinti turto teisę pareikšti daiktinių teisės normų pagrindu ([CK](#) 4.95–4.97 straipsniai), išrodinamas valdymo teisės praradimo faktas. Kitas šios normos nustatytas vindikacinio ieškimo sąlygas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 5 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-149/2011](#); 2020 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-315-684/2020](#), 43 punktas). Teismui sprendžiant dėl turto išreikalavimo pagal ieškovo vindikacinį reikalavimą lemiamą reikšmę turi nustatymas, kas yra tikrasis turto savininkas. Daiktinių teisės normų taikymu turtas išreikalaujamas, kai io savininkas nėra perleidęs nuosavybės teisių į tą turtą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-395-469/2016, 32 punktas; 2019 m. liepos 12 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-266-378/2019](#), 26 punktas).
39. Tuo atveju, kai asmuo siekia išreikalauti daiktą iš kito asmens reikalaujamas pripažinti sandoris, kuriais nuosavybės teisės į sandorį objektą buvo perleistos šiam asmeniui, negaliojančiais ir praso taikyti restituciją, yra taikomas prievolių asmenų teisių gynimo būdas. Toks reikalavimas taikyti restituciją tenkinamas, remiantis prievolių teisės normomis ([CK](#) 6.145–6.153 straipsniai ir kt.), nustačius restitucijos taikymo pagrindą ([CK](#) 1.80 straipsnio 2, 3 dalys ir kt.) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 5 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-149/2011](#)).
40. Kasacinio teismo praktikoje, atibojant daiktinių ir prievolių teisių gynimo būdus, yra išaiškinta, kad vindikacija ir restitucija yra savarankiški, tarpusavyje nekonkuruojantys asmenų teisių gynimo būdai. Restitucija taikoma tik tada, kai asmenis sieja prievolių santykiai, o kai reikalaujama pareikškusio asmens ir daikto valdytojo nesieja prievolių santykiai, daiktas gali būti išreikalautas tik pagal vindikacijos taisykles, įtvirtintas [CK](#) 4.95–4.97 straipsniuose (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 23 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-790/2009](#); 2010 m. rugpjūčio 6 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-356/2010](#)). Asmuo gali ginčyti ir dėl jam nuosavybės teisę priklausančio daikto sudarytus sandorius net nebūdamas jų sandorį šalis. Restitucijos taikymas tokiais atvejais yra sandorių negaliojimo pasekmė, taikoma teismo *ex officio* (pagal pareigas) ([CK](#) 1.78 straipsnio 5 dalis) ir tik tokia apimtimi, kiek tai neličia pagal vindikacijos taisykles išreikalauto daikto (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. rugpjūčio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-356/2010; 2014 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-](#)

[3-553/2014](#); 2019 m. gegužės 16 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-86-969/2019](#), 22 punktas; 2020 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-315-684/2020](#), 42 punktas).

41. Nagrinėjamu atveju aktualus minėtas [CK 4.95 straipsnis](#) įtvirtina, jog savininkas turi teisę išreikalauti savo daiktą iš svetimo neteisėto valdymo, tačiau iš sąžiningo įgyjejo negali būti išreikalautas nekilnojamas daiktas, išskyrus atvejus, kai savininkas tokių daiktų prarado dėl kitų asmenų padaryto nusikaltimo ([CK 1.80 straipsnio](#) 4 dalis, 4.96 straipsnio 2 dalis).
42. Aiškinant [CK 4.96 straipsnio](#) 2 dalies tikslus bei turinį svarbūs yra Konstitucinio Teismo pateikti išaiškinimai. Konstitucinis Teismas yra nurodęs, jog nusikaltimai – tai teisės pažeidimai, kuriais itin šūriškai pažeidžiamas žmogaus teisės ir laisvės, kitos Konstitucijos saugomos ir ginamos vertybės, daromas neigiamas poveikis gyvenimo sąlygoms, žmonių gyvenimo lygiui, kėsinamasi į valstybės ir visuomenės gyvenimo pagrindus (Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d., 2004 m. gruodžio 29 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimai). Konstitucija neužkerta kelo įstatymuose, kituose teisės aktuose tiems patiems reikškimams apibūdinti vartoti kitus žodžius ar formulutes negu vartojamieji Konstitucijos tekste (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas). Įstatymuose, kituose teisės aktuose tiems patiems reikškimams apibūdinti vartojant kitokius negu Konstitucijos tekste žodžius ar formulutes, svarbu jų nevartoti neteisingai, sudarant prielaidas paneigti Konstitucijos nustatytą reglamentavimo specifiką. Konstitucinis Teismas vertino, jog [CK 4.96 straipsnio](#) 2 dalyje vartojama sąvoka „nusikaltimas“ apima ir nusikaltimus, ir baudžiamuosius nusizengimus (Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 30 d. nutarimas).
43. Konstitucinis Teismas formuojamoje konstitucinėje jurisprudencijoje, atsižvelgdamas į savininko nuosavybės teisės netekimą dėl nusikaltimo, naujo įgyjejo statusą, yra nurodęs, jog savininkas yra laikomas sąžiningu ir teisėtu įgyjeju, tačiau asmuo, nors ir sąžiningai įgijęs turtą, kuri savininkas prarado dėl kitų asmenų padaryto nusikaltimo, nėra prilyginamas to daikto savininkui. Todėl savininko ir sąžiningo įgyjejo teisinis statusas pagal [CK](#) yra nevienodas (Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 30 d. nutarimas).
44. Kai turtą savininkas praranda dėl kito asmens (kitų asmenų) padaryto nusikaltimo, tai nereiškia, kad jis praranda nuosavybės teises, ir nereiškia, kad asmuo, įgijęs tokią turtą, tampa jo savininku. Pagal Konstituciją savininkas turi teisę susigrąžinti savo turtą, praradę dėl kito asmens (kitų asmenų) padaryto nusikaltimo. Kai asmuo įgyja turtą, nežinodamas ir negalėdamas žinoti, kad savininkas jį prarado dėl kito asmens (kitų asmenų) padaryto nusikaltimo, tokio turto įgijimas negali būti traktuojamas kaip savaimė sukurtas turtas, į kurį įėjusi nuosavybės teisės. Konstitucinis Teismas yra nurodęs, jog [CK 4.96 straipsnio](#) 2 dalyje nustatyti teisinio reguliavimo, pagal kurį nekilnojamas daiktas iš sąžiningo įgyjejo yra paaimamas tais atvejais, kai savininkas iš prarado dėl kitų asmenų padaryto nusikaltimo, nėra nukrypstant nuo Konstitucijos 23 straipsnyje įtvirtintų imperatyvų, jis neprieštarauja Konstitucijos 29 straipsnio 1 daliai (Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 30 d. nutarimas).
45. Kasacinė skundė pažymi, jog apeliacinės instancijos teismas, sprendžiamas dėl vindikacijos taikymo pagal [CK 4.96 straipsnio](#) 2 dalį, nepagrįstai vertino, kad turto valstybė neteko dėl nusikaltimo, be to, tokia teismo išvada pažeidžiama teisėje galiojanti asmens nekaltumo prezumpcija.
46. Vertinama nurodytus argumentus teisėjų kolegija visų pirma pažymi, kad baudžiamajame įstatyme ([BK 95 straipsnis](#)) ir baudžiamojo proceso įstatyme ([BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 punktas](#)) įtvirtintas baudžiamosios atsakomybės senaties institutas (Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje [Nr. 2K-7-81/2013](#)). Konstitucinis Teismas, išnagrinėjęs konstitucinės justicijos bylą, 2016 m. birželio 27 d. nutarime, aiškindamas [BK 95 straipsnio](#) ir [BPK 3 straipsnio](#) muostas Konstitucijos muostas patvirtinti kontekste, padarė išvadą, kad, taikant [BK 95 straipsnį](#), pirmiausia [BPK](#) reglamentuota tvarka turi būti nustatyta, kad asmuo pagrįstai buvo kaltinamas padaręs nusikaltimą veiką. [BPK 3](#) straipsnio muostas, kad baudžiamasis procesas turi būti nutrauktas, jeigu suėjo baudžiamosios atsakomybės senaties terminai, turi būti aiškinta taip, kad, suėjus baudžiamosios atsakomybės (apkalpinamojo muosprendžio priėmimo) senaties terminams, baudžiamasis procesas gali būti nutrauktas tik tuo atveju, kai [BPK](#) reglamentuota tvarka yra nustatyta, kad asmuo pagrįstai buvo kaltinamas padaręs nusikaltimą veiką. Tuo atveju, kai, suėjus baudžiamosios atsakomybės senaties terminams, nustatoma, kad kaltinamasis nepagrįstai buvo kaltinamas padaręs nusikaltimą veiką, turi būti priimamas išiešinamasis muosprendis (Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 27 d. nutarimas).
47. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2016 m. spalio 11 d. nutartyje, atsižvelgdamas į šiuos Konstitucinio Teismo išaiškinimus, yra nurodęs, jog visose nebaigtose nagrinėti byloje, kuriose proceso teisme metu suėjo [BK 95](#) straipsnyje nustatyti terminai, turi būti užtikrinama, kad šio straipsnio muostas būtų taikomas tik byla išnagrinėjant iš esmės ir nustatant, kad asmuo padarė nusikaltimą veiką. t. y. kad kaltinamasis pagrįstai buvo kaltinamas padaręs nusikaltimą veiką, o išiešinamasis pagrįstai išiešintas dėl nusikaltamos veikos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje [Nr. 2K-P-31-746/2016](#), 6–10 punktai).
48. Teisėjų kolegija, atsižvelgusi į pirmiau išdėstytas Konstitucinio Teismo ir kasacinės instancijos teismo baudžiamosiose byloje pateiktus išaiškinimus, sprendžia, jog [CK 4.96 straipsnio](#) 2 dalyje nustatytas kvalifikuojantis požymis – padaryto nusikaltimo faktas, kuri muostas galima išreikalauti nekilnojamąjį turtą ir iš sąžiningo įgyjejo, gali būti konstatuotas ne tik tais atvejais, kai apkalpinamojo muosprendžio yra konstatuodamas nusikaltimo faktas bei muostas ir pripažįstamas kaltų jį padaręs asmuo, bet ir kai baudžiamasis procesas nutraukiamas, suėjus baudžiamosios atsakomybės senaties terminui, tačiau teismo išnagrinėjus baudžiamąją bylą iš esmės, priimant procesiniame sprendime konstatuojamas nusikaltamos veikos objektyviai pasame faktas. Šis požymis dera ir su kasacinio teismo jau pateiktu išaiškinimu, jog [CK 4.96 straipsnio](#) 2 dalis taikytina tais atvejais, kai baudžiamojo proceso metu konstatuojama, kad įjamas dėl nusikaltamos veikos pasivertino, tačiau nėra muostas nusikaltimą veiką atlikęs asmuo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-154/2007](#)).
49. Toks vertinimas negali būti laikomas asmens nekaltumo prezumpcijos principo pažeidimu. Iš atskirų EŽTT praktikos pavyzdžių matyti, kad žmogaus teisų ir pagrindinių laisvų apsaugos konvencija (toliau – Konvencija) savaime nedraudžia nagrinėti baudžiamajame byloje prokuroro pateikto kaltinimo pagrįstumo klausimą, kai asmeniui pritaikoma apkalpinamojo muosprendžio priėmimo senatis ir byla nutraukiama teismo sprendimu, toki sprendimą išnagrinėtoje iš esmės byloje, užtikrinus kaltinamojo gynybos teises, pripažįmus, kad kaltinamasis padarė nusikaltimą veiką, nepaisant to, kad senaties terminas suėjo prieš priimant jį sprendimą (pvz., 2012 m. birželio 19 d. sprendimas byloje *Constantin Florea prieš Rumuniją*, peticijos Nr. 21534/05; 2012 m. balandžio 10 d. sprendimas dėl priimtino byloje *G'ng'?* ir *Syndicat independant des juristes de Roumanie prieš Rumuniją*, peticijos Nr. 28906/09). Be to, vadovaujantis EŽTT praktika, tais atvejais, kai, išnagrinėjus baudžiamąją bylą iš esmės, įvertinamas kaltinimo pagrįstumas ir byla nutraukiama pasibaigus apkalpinamojo muosprendžio priėmimo senaties terminui, tuo pačiu teismo sprendimu gali būti tenkinamas ir civilinis ieškinys (pvz., EŽTT 2012 m. birželio 19 d. sprendimas byloje *Constantin Florea prieš Rumuniją*, peticijos Nr. 21534/05). Teisėjų kolegija pažymi, jog konstatuotas nusikaltamos veikos faktas atskirais įstatymų muostais turi būti būtinai civilinių santykių teisiniu kvalifikavimu. Todėl šio atveju yra atsižvelgiama į objektyviai pasame konstatuotą nusikaltimą veiką, siekiant taikyti [CK 4.96 straipsnio](#) 2 dalį, ir tai savaime asmens nekaltumo prezumpcijos nepažeidžia.
50. Teisėjų kolegija pažymi, jog, aiškinant [CK 4.96 straipsnio](#) 2 dalį tokiu būdu, kad, nutraukus baudžiamąjį procesą dėl baudžiamosios atsakomybės senaties termino pasibaigimo, nors yra konstatuota nusikaltama veiką objektyviai pasame, negali būti taikoma [CK 4.96 straipsnio](#) 2 dalyje nurodyta ribota vindikacija, būtų neproporcingai apribotas kelias apginti pažeistas nuosavybės teises ir išreikalauti turtą iš svetimo neteisėto valdymo.
51. Nagrinėjamu atveju apeliacinės instancijos teismas atsižvelgė į Šaulių apygardos teismo 2016 m. lapkričio 2 d. nutartįje baudžiamojoje byloje Nr. 1A-2-282/2016 išdėstytas išvadas dėl J. V. ir D. D. pareiktų kaltinimų pagrįstumo, kurioje vertinimas buvo atliekamas atsižvelgus į pirmiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. spalio 11 d. nutartįje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-31-746/2016 suformuotą praktiką.
52. Šaulių apygardos teismas 2016 m. lapkričio 2 d. nutartįje baudžiamojoje byloje [Nr. 1A-2-282/2016](#) nusprendė, jog byloje surinkti ir teisiame posėdyje ištirti duomenys patvirtina S. D. pareiktą kaltinimą, jog ji, būdama valstybės tarnautoja – (duomenys neskelbtini) rajono žemėtvarkos skyriaus vyriausioji žemėtvarkinė (duomenys neskelbtini) seniūnijoje, siekdama asmeninės ir turinės naudos, padedant J. V. ir kitiems bendrininkams, kuriems byla nutraukta, suėjus baudžiamosios atsakomybės senaties terminui, piktnaudžiaujant tarnybe padėdinti. Minėtos Šaulių apygardos teismo nutarties baudžiamojoje byloje teisėtumas ir pagrįstumas nebuvo kvestionuojamas kasacine tvarka. Šios nustatytos aplinkybės turi prejūdinę reikšmę šiai nagrinėjamai civilinei bylai ([CPK 182 straipsnio](#) 3 dalis).
53. Iš įstiesėjus Šaulių apygardos teismo 2016 m. lapkričio 2 d. nutarties baudžiamojoje byloje [Nr. 1A-2-282/2016](#) matyti, kad teismas nusprendė, jog J. V. baudžiamasis procesas dėl veikų, nurodytų [BK 182 straipsnio](#) 1 dalyje, 300 straipsnio 2 dalyje, 24 straipsnio 6 dalyje ir 228 straipsnio 2 dalyje, nutraukiamas, suėjus baudžiamosios atsakomybės senaties terminui. Tačiau šiame procesiniame sprendime buvo padarytos išvados dėl pareiktų kaltinimų pagrįstumo leidžia spėti, kad nuosavybės teisės buvo atkurtos neteisėtai nusikaltimu būdu. Kaip minėta, atsižvelgimas į šias aplinkybes, nustatytas teismui išnagrinėjus baudžiamąją bylą iš esmės, savaime nekaltumo prezumpcijos nepažeidžia, be to, nei J. V., nei S. D., šioje byloje dalyvaujantys kaip tretieji asmenys, nekvestionavo nagrinėjamoje byloje apeliacinės instancijos teismo rėnimosi nurodyta Šaulių apygardos teismo nutartimi baudžiamojoje byloje, be kita ko, nekeldami klausimą dėl jų nekaltumo prezumpcijos pažeidimo.
54. Teisėjų kolegija taip pat pažymi, jog šiais išaiškinimais nėra nukrypstant nuo išaiškinimų, pateiktų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 18 d. nutartįje civilinėje byloje [Nr. 3K-3-76-916/2019](#).
55. Teisėjų kolegija visų pirma atkreipia dėmesį į tai, jog pagal Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 33 straipsnio 4 dalį teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų byloje, yra saistomi savo pačių sukurty, o žemesnės instancijos teismai – ir aukštesnės instancijos teismų sukurty teisės aiškinimo taisyklų, suformuluotų analogiškose ar iš esmės panašiose byloje. [CPK 4](#) straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad vienodos teismų praktikos formavimą įstatymų nustatyta tvarka užtikrina Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d., 2007 m. spalio 24 d. nutarimuose, pasisakydamas dėl teismo precedento reikšmės, yra pažymėjęs, kad Konstitucijoje įtvirtinta bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema turi funkcionuoti taip, jog būtų sudarytos prielaidos formuoti vienodai (nuosekliai, nesterpinant) bendrosios kompetencijos teismų praktikai, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, t. y. jos turi būti sprendžiamos ne sukuriant naujus teismo precedentes, konkuruojančius su esama, bet pasant jau įtvirtintų ir taip garantuojant teismų praktikos vienodumą bei jurisprudencijos tęstinumą. Teismų praktika atitinkamų kategorijų byloje turi būti koreguojama ir nauji teismo precedentai jų kategorijų byloje gali būti kuriami tik tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-7-315-915/2018](#), 17 punktas).
56. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nuosekliai pabrėžia teismų pareigą laikytis savo pačių ar aukštesnės instancijos teismų analogiškose ar iš esmės panašiose byloje sukurty precedentų, taip užtikrinant teismų praktikos nuoseklumą ir nusipėjimą. Teismo precedentų laikymasis išreiškia teisės stabilumo ir asmenų lygybės prieš įstatymą ir teismų idėją. Todėl ir teismų praktikos koregavimo neišvengiamas, objektyvus būtinumas paprastai turi būti nulentas priežasčių, kurios yra svaresnės nei poreikis išsaugoti teisės stabilumą ir užtikrinti, kad iš esmės panašiose situacijose esančių asmenų bylos būtų sprendžiamos vienodai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-7-315-915/2018](#), 18 punktas).
57. Pažymėtina ir tai, kad teismų precedentų, kaip teisės šaltinių, reikšmės negalima pervertinti, juolab subabsolutinti. Remtis teismų precedentais reikia itin apdairiai. Pabrėžiama, kad teismams sprendžiant bylas precedento galią turi tik tokie ankstesni teismų sprendimai, kurie buvo sukurti analogiškose byloje, t. y. precedentas taikomas tik tose byloje, kurių faktinės aplinkybės yra tapachios arba labai panašios į tos bylos, kurioje buvo sukurtas precedentas, faktinės aplinkybės ir kurioms turi būti taikoma ta pati teisė kaip toje byloje, kurioje buvo sukurtas precedentas (Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-3-701/2020](#), 59 punktas).
58. Vienoje byloje priimtas įstiesėjus teismo sprendimas kaip teismo precedentas gali būti taikomas kitoje byloje tik tada, kai pastarosios nagrinėjamos bylos esminės faktinės aplinkybės, lemiančios tos pačios teisės taikymą, yra tapachios arba iš esmės panašios kaip toje byloje, kurioje buvo sukurtas precedentas. Taigi, pagrindinis kriterijus, lemiantis jau išnagrinėtoje byloje priimto įstiesėjusio teismo sprendimo kaip precedentu taikymą, yra esminės faktinės bylos aplinkybės, kurių buvimas lemia teismų santykių kvalifikavimą ir atitinkamų teisės normų taikymą. Teismui konkrečioje nagrinėjamoje byloje nerasta esminių jos faktinių aplinkybių, kitoje byloje priimto teismo sprendimo kaip precedentu taikymas yra negalimas, nes tai neatitiktų teismo precedento taikymo sąlygų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-3-701/2020](#), 61 punktas).
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 18 d. nutartįje civilinėje byloje [Nr. 3K-3-76-916/2019](#) yra pateikiamas teismis vertinimas atsižvelgus į tai, kad baudžiamosios bylos buvo nutrauktos Šaulių apylinkės teismo 2010 m. rugsejo 2 d. nutartimi ir Šaulių apylinkės teismo 2014 m. lapkričio 12 d. muosprendžiu suėjus baudžiamosios atsakomybės senaties terminui; apkalpinamojo muosprendžio kaltinimes asmenis nebuvo priimta. Šios baudžiamosios bylos buvo nutrauktos dar iki minėtų Konstitucinio Teismo bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuluotų vertinimų dėl [BK 95 straipsnio](#) muostas taikymo tik išnagrinėjus bylą iš esmės, todėl šiose procesiniuose sprendimuose nebuvo vertintos aplinkybės dėl nusikaltamos veikos objektyviai pasame padarymo.
60. Atsižvelgiant į pirmiau minėtus vertinimus sprendžia, jog apeliacinės instancijos teismas pagrįstai konstatavo, kad Šaulių apygardos teismo 2016 m. lapkričio 2 d. nutartįje baudžiamojoje byloje Nr. 1A-2-282/2016 buvo konstatuoti atkuriant nuosavybės teises atlikti nusikaltami veiksmai objektyviai pasame. Šių veiksmų konstatavimas sudarė pakankamą pagrindą taikyti [CK 4.96 straipsnio](#) 2 dalį.

Dėl [CK 4.96 straipsnio](#) 2 dalies taikymo valstybės tarnautojų nusikaltamų veikų atveju

61. Nagrinėjamas civilinės bylos kontekste kyla klausimas dėl [CK 4.96 straipsnio](#) 2 dalies aiškinimo ir taikymo valstybės tarnautojų nusikaltamų veikų atveju, atitiktų jiems dalyvaujant nuosavybės teisų atkūrimo procese, todėl šio atveju svarbu atsižvelgti į Konstitucinio Teismo, EŽTT praktikoje pateiktus vertinimus.
62. Konstitucinis Teismas 2008 m. spalio 30 d. nutarime, pasisakydamas dėl savininko bei sąžiningo įgyjejo nuosavybės teisų apsaugos, nurodė, kad valstybės institucijos, priimdamos sprendimus dėl valstybės nuosavybės teisės nriklansancio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo tvu, orivalo laikytis Konstitucijos normų ir principu ir įkotiomis anlikvėbėmis negali veikti *ultra vires*. t. v. viršydamos savo iakalioms. Valstybės institucijų ar pareitetu veikimas *ultra vires* negali būti išlyta tanatinamas su pačios valstybės veikimu. Jeigu valstybės pareitetu, veikdami *ultra vires*, nadaro nusikaltimą, tai nereiškia, kad tokia jų nusikaltama veiką gali būti tanatinama su pačios valstybės veikimu (neveikimu) ir valstybė. kaip savininkė, neali susiazęžinti dėl valstybės pareitetu nadarvto nusikaltimo ararasto turto. Remiantis šiuo nutarimu, vindikacija eraziant turto valstybės zalima ir tais atvejais, kai nusikaltimą, dėl kurio ararandama nuosavybės teisė, nadaro valstybės pareitetas. Taip pat Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad tai, ioe turi būti ginamos savininko, araradusio savo turtą dėl kito asmens (kitu asmeniu) nadarvto nusikaltimo, nuosavybės teisės, nereiškia, kad neturi būti ginamos teisės ir tokio asmens, kuris siekė turtą ieviti teisėtai, sazininėai, bet ieno j nežinodamas. Kad savininkas ta turto ararado dėl kito asmens (kitu asmeniu) nadarvto nusikaltimo. Taigi Konstitucinis Teismas atkreivė dėmesį i tai, kad įstatymų leidėju reguliuojant santykius, susijusius su nekilnojamojo turto išreikalvimu iš sąžiningo įgyjejo, turi būti užtikrinta tokio turto savininko ir sąžiningo įgyjejo interesu pusiausvyra, be kita ko, laikantis proporcingumo principo.
63. Proporcijumo principas reiškia, kad įstatymų leidėju ir kitu valstybės institucijų veiksmu ir taikomoms priemonėms (ribojimui, draudimui įvedimas) turi būti proporcingi siekiami tikslams ir interesu pusiausvyrai užtikrinti. Dėl proporcingumo principo yra pasisakę ir EŽTT, nurodęs, kad bet koks naudojimosi nuosavybe apribojimas turi būti ne tik teisėtas ir turėti tikslą, bet ir atitikti proporcingumo reikalavimą. Turi būti užtikrinta teisinga visuomenės bendrojo intereso poreikių ir atitinkamo asmens pagrindinių teisų apsaugos reikalavimų pusiausvyra, nes toks teisingos pusiausvyros siekis būdingas visai Konvencijai. Reikiama pusiausvyra neuztikrinama, jeigu atitinkamam asmeniui tenka asmeninė ir per didelė našta (žr., pvz., EŽTT 2015 m. gruodžio 1 d. sprendimą byloje *Zilinskienė prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 57675/09, par. 45; 2013 m. lapkričio 13 d. sprendimą byloje *Pyrantienė prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 45092/07, par. 49).
64. EŽTT praktikoje ne kartą pasisakyta ir dėl teisėty lūkesčių apsaugos būtinumo ir nurodyta, kad teisėty lūkesčiai paprastai grūžiamai pagrįstu tikėjimu teisės aktu, turinčiu tvirtą teisinį pagrindą ir įtaką nuosavybės teisėms (pvz., 2003 m. lapkričio 12 d. sprendimas byloje *Pyrantienė prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 45092/07, par. 61; 2004 m. rugsejo 28 d. Didiosios kolegijos sprendimas byloje *Kopecyk prieš Slovakiją*, peticijos Nr. 44912/98, par. 47).
65. Teisėty kolegija pažymi, jog tai, kai neteisėty valstybės institucijų sprendimų priėmimo lemia kitų asmenų, be kita ko, valstybės tarnautojų nusikaltamos veikos, paprastai neturėtų paneigti bendrų EŽTT praktikos principų dėl valstybės klaidų taisyso ir susijusių privacitų asmenų teisų apsaugos šiame kontekste.
66. Atitinkamai šioje byloje aktuali ir EŽTT praktika dėl valstybės klaidų taisyso. Pavyzdžiui, keliose bylų prieš Lietuvą (pvz., 2003 m. lapkričio 12 d. sprendimas byloje *Pyrantienė prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 45092/07, par. 61; 2013 m. lapkričio 26 d. sprendimas byloje *Bogdel prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 41248/06, ir kt.) akcentuota, kad gero valdymo principas neturėtų užkirsti galimybės valdžios institucijoms teikti klaidas, net jei jos padarytos dėl pačių nerūpestingumo. Vis dėlto poreikis išaištyti anksčiau padarytas klaidas neturėtų neproporcingai riboti naujos teisės, kurio asmuo įgyjo gėra valia, sąžiningai remdamasis valdžios institucijos veiksmu teisėtu. Kitaip tariant, valstybės institucijoms, kurios nesugeba įdėgti arba laikytis savo pačių procedūrų, neturėtų būti leidžiama gauti naudos dėl jų padarytų klaidų ar išvengti savo pareigų vykdymo. Valstybės padarytų klaidų rizika turi tekti pačiai valstybei

ir jos neturėtų būti taisomos asmenų sąskaita. EŽTT taip pat priminė, kad, siekiant įvertinti pareiškėjo patirtą naštą, būtina apsvaistyti kiekvienos bylos ypatingas aplinkybes, t. y. sąlygas, kuriomis ginčo nuosavybė įgyta, ir pareiškėjo gautą kompensaciją bei pareiškėjo asmeninį ir socialinį situaciją.

67. Paminėtinas ir 2011 m. gruodžio 6 d. sprendimas byloje *Gladyshева prieš Rusiją*, peticijos Nr. 7097/10, dėl pareiškėjų gresiančio išskendimo iš jos buto Maskvoje, pripažinus, kad ankstesnėji buto savininkai šį būstą įsigijo apgaule privatizavimo procese. EŽTT pažymėjo, kad valstybės turėjo išimtinę kompetenciją nustatyti sąlygas ir procedūras, pagal kurias valstybės teisė į nuosavybę pereina kitiems asmenims, atitinkantiems keliamus reikalavimus, bei prižiūrėti, kaip šių sąlygų yra laikomasi. EŽTT nuomone, nei pareiškėja, nei bet kuris trečiasis asmuo negalėjo prisiminti rizikos, kad jų nuosavybės teisė buvo įgyta su trūkumais, kai šie trūkumai apskritai galėjo būti pašalinami egzistuojančia specialia tvarka. EŽTT pakartojo, kad klaidos ar spragos, kurias vakdžios institucijos padaro, turi būti aiškinamos paveiktojo asmens naudai ypač tada, kai joks kitas privatus interesas nėra pažeidžiamas.
68. Nors EŽTT praktikoje nurodoma, kad abejonės pareiškėjų sąžiningumui negali savaime nulemti jų pašalinimo iš Konvencijos teikiamos apsaugos pagal Konvencijos protokolo Nr. 1 1 straipsnį, net jei nustatant pusiausvyrą šios aplinkybės vertinamos ne jų naudai (pvz., 2017 m. gegužės 5 d. sprendimas byloje *Osipkovs ir kiti prieš Latviją*, peticijos Nr. 39210/07, 85 punktas), tačiau yra pripažįstama, jog kai valstybės institucijų klaidų taisymas sąlygoja teisės neturėdama naudotis savo nuosavybe apribojimą, *bona fide* (geru pasitikėjimu) savininkai naudojami ypatinga apsauga (2011 m. gruodžio 6 d. sprendimas byloje *Gladyshева prieš Rusiją*, peticijos Nr. 7097/10). Taigi EŽTT praktikoje nuosekliai pabrėžiama, jog valstybės padarytų klaidų rizika turi tekti pačiai valstybei ir jos neturėtų būti taisomos sąžiningų asmenų sąskaita, užkraunant jiems pereinamąją didelę naštą.
69. Plėtodama kasacinio teismo praktiką teisėjų kolegija pažymi, jog valstybės tamautojai atlieka valstybės patikėtas funkcijas įvairiose srityse. Viena iš tokių sričių – nuosavybės teisių atkūrimo procesas, kuris, kaip minėta, turi būti vykdomas vadovaujantis teisės aktų nustatyta tvarka, viešojo administravimo subjektams užtikrinant, kad nuosavybės teisės būtų atkurtos buvusiems savininkams ir kitiems pretendentams, kurie atitinka teisės aktuose nustatytus reikalavimus. Valstybės tamautojų nusikalčiai gali būti padaryti įvairiais veiksmais, o Konstitucinis Teismas yra nurodęs, jog valstybės institucijų ar pareigūnų veikimas *ultra vires* negali būti be išlygų tapatinamas su pačios valstybės veikimu ir vindikacija grąžinant turtą valstybei galima ir tais atvejais, kai nusikalčiama, dėl kurio prarandama nuosavybės teisė, padaro valstybės pareigūnas. Nors tokiais atvejais formaliai egzistuoja sąlygos taikyti [CK 4.96 straipsnio 2](#) dalyje įtvirtintą ribotą vindikacijos institutą, nustatant, kad iš sąžiningo įgyčio negali būti išreikalaujamas nekilnojamasis daiktas, išskyrus atvejus, kai savininkas tokį daiktą prarado dėl kitų asmenų padaryto nusikalčiavimo, tačiau, atsižvelgiant į nurodytą Konstitucinio Teismo ir EŽTT jurisprudenciją, būtina įvertinti konkrečias daikto praradimo aplinkybes, turta įgytą asmens sąžiningumą. Valstybės klaida, be kita ko, susijusi su jos tamautojų nusikalstamomis veiksmis, negali būti taisoma sąžiningų asmenų sąskaita (*mutatis mutandis* (su būtinais (atitinkamais) pakeitimais Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-278 248/2017).
70. Toks vertinimas lemia, jog [CK 4.96 straipsnio 2](#) dalį taikant tais atvejais, kai žemės sklypų savininkė (valstybė) prarado šį turtą dėl valstybės tamautojų nusikalstamų veikų nepagrįstai atkuriant nuosavybės teises į išlikusį nekilnojamąjį turtą, būtina įvertinti, ar teisės atkūrimo teisės įgytąs buvo sąžiningas. Toks vertinimas leidžia užtikrinti, kad dėl valstybės tamautojų nusikalstamų veikų kilusios pasekmės nebūtų nepagrįstai perkeltamos sąžiningiems asmenims. Tokiais atvejais nustatius, kad įgytąs yra sąžiningas, [CK 4.96 straipsnio 2](#) dalies norma negali būti taikoma.

Dėl sąžiningumo prezumpcijos paneigimo ir įrodinėjimo standarto

71. Apeliacinės instancijos teismas, išnagrinėjęs civilinę bylą, konstatavo, jog R. P. ir P. G. nebuvo sąžiningi įgytėjai. Kasaciniame skunde, nesutinkant su šiomis teismo išvadomis, argumentuojama, kad byloje nebuvo paneigta R. P. ir P. G. sąžiningumo prezumpcija, nes sąžiningumo prezumpcijos negalima paneigti remiantis tikimybių pusiausvyros principu.
72. Vertindama nurodytus kasacinio skundo argumentus teisėjų kolegija pažymi, jog civilinėje teisėje galioja bendrasis sąžiningumo principas ([CK 1.5 straipsnis](#)), kuris, be kita ko, reiškia, kad kiekvienas asmuo yra laikomas sąžiningu, jeigu neįrodyta kitaip. Įrodinėjimo požiūriu kiekvienam asmeniui nereikia įrodinėti savo sąžiningumo, jeigu įstatymas nepreziumuoja konkretaus subjekto nesąžiningumo arba kaltės. Jeigu asmuo yra turto valdytojas, tai jo valdymas laikomas atsiduriant sąžiningai, kol neįrodyta priešingai ([CK 4.26 straipsnio 2](#) dalis). Asmuo, ketinantis nutraukti valdymą ar turintis kokių nors reikalavimų turto valdytojui, jeigu tai yra nagrinėjamos bylos dalykas, turi įrodyti aplinkybę, kad valdymas nesąžiningas. Iš to išplaukia, kad turto valdytoju esantis asmuo preziumuojamas esąs sąžiningas. Jo nesąžiningumą turi įrodyti asmuo, tai teigiantis ([CPK 178 straipsnis](#)). Sąžiningumas gali būti nuginčytas, nes tai nuginčijamoji prezumpcija ([CK 4.26 straipsnio 2 dalis](#)) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-328/2006).
73. Vertinant daikto įgyčio sąžiningumą visais atvejais būtina atsižvelgti į faktines sandorio sudarymo aplinkybes, įgytųjų teisių statusą, tarpusavio santykius, jų subjektyvias savybes, veiklos specifiką, įsigyjamo turto panaudojimo galimybes ir t.ksius, sutarties šalų elgesį iki ir po jos sudarymo, išsijamo turto kainą, vertę, sutarčių sudarymo laiką ir kitas konkrečioje situacijoje reikšmingas aplinkybes, nes tai atitinka [CK 1.5 straipsnio 3](#) dalies nuostatas, pagal kurias reikia vadovautis teisingumu, protingumu ir sąžiningumo kriterijais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-229/2007).
74. [CK, CPK](#) įtvirtintas reguliavimas neįtvirtina jokių išimčių dėl sąžiningumo prezumpcijos paneigimo įrodinėjimo standarto, todėl civilinėje teisėje taikomas sąžiningumo prezumpcijos paneigimas galimas vadovaujantis bendromis leistomis įrodinėjimo priemonėmis ir remiantis bendromis įrodinėjimo taisyklėmis. Kasacinis teismas savo nuosekliai plėtojamoje šių proceso teisės normų aiškinimo ir taikymo praktikoje yra suformulavęs ir išplėtojęs pagrindines įrodinėjimo ir įrodymų vertinimo taisykles. Pagal kasacinio teismo išaiškinimus, teismai, vertindami šalių pateiktus įrodymus, remiasi įrodymų pakankamumo taisykle, o išvada dėl konkrečios faktinės aplinkybės egzistavimo daroma pagal vidinį teismo įsitikinimą, grindžiamą visapusišku ir objektyviu visų reikšmingų bylos aplinkybių išnagrinėjimu. Teismas turi įvertinti ne tik kiekvieno įrodymo įrodomąją reikšmę, bet ir įrodymų visetą, ir tik iš įrodymų visumos daryti išvadas apie tam tikrą įrodinėjimo dalykų konkrečioje byloje esančių faktų buvimą ar nebuvimą (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. rugsėjo 27 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-333-248/2018 33 punktą; 2018 m. spalio 2 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-351-687/2018 45 punktą; 2021 m. sausio 13 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-180-611/2021 65 punktą).
75. Šios nutarties 72–74 punktuose pateikti argumentai leidžia teigti, jog asmens sąžiningumo prezumpcija lemia jau minėtus įrodinėjimo naštos paskirstymo ypatumus, bet ne savaime aukštesnį įrodinėjimo standartą, siekiant šią prezumpciją paneigti.
76. Apeliacinės instancijos teismas nustatė, kad J. V. parodymai baudžiamojoje byloje patvirtino, jog teisių perleidimo sandorių organizatorius buvo ne V. K., o tuometė (duomenys neskelbtini) rajono žemėtvarkos skyriaus darbuotoja S. D., kuri ir pasiūlė atsakovams R. P. bei P. G. įsigyti turtes teises į nuosavybės teisių atkūrimą bei nurodė perleisti teisės kainą, iki sandorio sudarymo V. K. net nebendravo su atsakovais dėl tokios teisės perleidimo sąlygų. J. V., duodamas paaiškinimus ir šioje byloje į nagrinėjant pirmosios instancijos teisme pirmą kartą, nurodė, kad jis S. D. prašymu surasdavo žmones, kurių vardu būtų galima neteisėtai atkurti nuosavybės teises į žemę, tai buvo padaręs ir šiuo atveju – suradęs V. K., kurį pažinojo asmeniškai, supratęs, kad daroma kažkas neteisėto, tačiau tuo metu dar nesupratęs kaip, dokumentus tvarkė S. D., nes asmenys, kurie įsigydavo teises atkurti nuosavybės teises, pinigų padėdavo pas S. D. kabinete ant stalo.
77. Apeliacinės instancijos teismas vertino, jog J. V. apibūdintas asmenų veikimo būdas labiau tikėtinas. Priešingų atveju, jei atsakovai pinigų už teisių perleidimą būtų mokėję V. K., tai būtų buvę nurodyta notaro patvirtintuose 2001 m. gegužės 21 d., 2001 m. birželio 11 d. nuosavybės teisių perleidimo sandoriuose. Be to, jei atsakovai būtų buvę sąžiningi įgytėjai, jie, kaip ypač atidūs ir rūpestingi savo srities profesionalai (žemėtvarkos skyriaus vadovaujanti darbuotoja ir tikrininkas), būtų buvę patys suinteresuoti sumokėti tuo kiau gan nemažą sumą už įgyjamą teisę, šios teisės kainą nurodyti nuosavybės teisių perleidimo sandoriuose. Teismas taip pat nustatė, jog atsakovė R. P. išvis nepamena, kokių pinigų sumą mokėjo, ir tai leidžia dar labiau abejoti jos sąžiningumu.
78. Įvertinęs šias aplinkybes apeliacinės instancijos teismas nusprendė, jog iš įrodymų visumos darytina labiau tikėtina išvada, kad R. P. ir P. G. nebuvo sąžiningi įgytėjai. Šie pirmiau nurodyti apeliacinės instancijos teismo argumentai vertintini kaip teismo išvada dėl byloje esančių duomenų pakankamumo šiuos asmenis laikyti nesąžiningais.
79. Teisėjų kolegija pažymi, jog kasaciniame skunde nepateikta teisinių argumentų dėl netinkamos įrodinėjimo priemonės – J. V. parodymų, jų nepagrįstumo. Pirmiau minėtose teismų nustatytose aplinkybės yra pakankamos atsakovų nesąžiningumui konstatuoti. Be to, toks apeliacinės instancijos teismo požiūris dera ir su EŽTT sprendime byloje *Žilinskienė prieš Lietuvą* pateiktais išaiškinimais, tai, kad pareiškėjos sutartyje su kitu asmeniu nebuvo nurodyta jokio užmokesčio už žemę, nors vėliau šalys teigė, kad tam tikra suma buvo sumokėta, pareiškėjos sąžiningumui galima suabejoti (EŽTT 2015 m. gruodžio 1 d. sprendimas byloje *Žilinskienė prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 57675/09, 51 punktas). Teisėjų kolegija pažymi, jog apeliacinės instancijos teismo nėra nustatyta, kasaciniame skunde nebuvo pateikta pagrįstų argumentų, kad šiuo konkrečiu atveju taikoma priemonė yra neproporcinga.
80. Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, konstatuoja, kad bylą nagrinėję teismai iš esmės tinkamai taikė ir aiškino [CK 4.96 straipsnio 2](#) dalies nuostatas, atsižvelgė į įsiteisėjusių teismo sprendimų konstatuotą objektyviąją prasnę atliktą nusikalstamą veiką bei tinkamai įvertino šalių sąžiningumo klausimą. Dėl šių priežasčių kasacinio skundo argumentais naikinti ar keisti priimtą apeliacinės instancijos teismo procesinį sprendimą nėra teisinio pagrindo. Kasacinis skundas atmestinas, o apeliacinės instancijos teismo nutartis paliktina nepakeista ([CPK 346 straipsnis](#), 359 straipsnio 1 dalies 1 punktas).
81. Kiti kasacinio skundo argumentai nėra reikšmingi teisingam bylos išnagrinėjimui, teismų praktikos formavimui ar jos vienodinimui, todėl teisėjų kolegija dėl jų nepasisako.

Dėl bylinėjimosi išlaidų atlyginimo

82. Pagal [CPK 98 straipsnio 1](#) dalį šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, teismas priteisia iš antrosios šalies išlaidas už advokato ar advokato padėjėjo, dalyvavusių nagrinėjant bylą, pagalbą, taip pat už pagalbą rengiant procesinius dokumentus ir teikiant konsultacijas. Dėl šių išlaidų priteisimo šalis teismui raštu pateikia prašymą su išlaidų apskaičiavimu ir pagrindimu. Šios išlaidos negali būti priteisiamos, jeigu prašymas dėl jų priteisimo ir išlaidų dydį patvirtinantys įrodymai nepateikti iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos.
83. Atmetus kasacinį skundą, atsakovėms bylinėjimosi išlaidos, *inter alia*, jų sumokėtas žyminis mokestis, nepriteistinas ([CPK 93 straipsnio 1 dalis](#), 98 straipsnio 1 dalis). Kitos proceso šalys nepateikė prašymų atlyginti kasaciniame teisme patirtas bylinėjimosi išlaidas, todėl jų atlyginimo klausimas nekyla.
84. Kasacinis teismas patyrė 17,95 Eur išlaidų, susijusių su procesinių dokumentų įteikimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. sausio 18 d. pažyma apie išlaidas, susijusias su procesinių dokumentų įteikimu). [CPK 96 straipsnio 6](#) dalyje nustatyta, kad jeigu iš šalies pagal šį straipsnį į valstybės biudžetą išieškotina bendra suma yra mažesnė už teisingumo ministro kartu su finansų ministru nustatytą minimalią valstybei priteistiną bylinėjimosi išlaidų sumą, teismas tokios sumos nepriteisia ir ji nėra išieškoma. Pagal Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos finansų ministro 2011 m. lapkričio 7 d. įsakymą Nr. 1R-261/1K-355 „Dėl minimalios valstybei priteistinos bylinėjimosi išlaidų sumos nustatymo“, minimali valstybei priteistina bylinėjimosi išlaidų suma yra 5 Eur. Lietuvos Aukščiausiajame Teisme proceso metu išlaidos, susijusios su procesinių dokumentų įteikimu, priteistinos iš kiekvienos kasatorės, nesiekia minimalios 5 Eur sumos, todėl procesinių dokumentų įteikimo išlaidų atlyginimas nepriteistinas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 1 punktu, 362 straipsnio 1 dalimi,

nutaria:

Šalių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2020 m. balandžio 10 d. nutartį palikti nepakeistą.
Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

Teisėjai

Sagatys

Simiškis